

Autentisk anger?

Manglende treffsikkerhet i vurdering av falsk og ekte anger etter
kriminelle handlinger

Martin Engen Matre

Innlevert som hovedoppgave ved
Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2012

AUTENTISK ANGER?

MANGLENDE TREFFSIKKERHET I VURDERING AV FALSK OG EKTE
ANGER ETTER KRIMINELLE HANDLINGER

MARTIN ENGEN MATRE

UNIVERSITETET I OSLO
2012

© Martin Engen Matre

2012

Autentisk anger? Manglende treffsikkerhet i vurdering av falsk og ekte anger etter kriminelle handlinger

Martin Engen Matre

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Copy Cat®, Oslo

Sammendrag

Forfatter:	Martin Engen Matre
Tittel:	Autentisk anger? Manglende treffsikkerhet i vurdering av falsk og ekte anger etter kriminelle handlinger
Veileder:	Geir Overskeid
Biveileder:	Ellen M. Wessel

Oppgaven beskriver et eksperiment som ble gjort for å teste om folk under normale omstendigheter klarer å avsløre falsk anger, og gjenkjenne reell anger, om kriminelle handlinger. Videre ble det undersøkt hva slags informasjon folk benytter seg når de gjør vurderinger av om anger er ektefølt eller ikke. I mange land blir man belønnet med reduksjon i straffutmålingen dersom man gir uttrykk for anger. Uttrykk for oppriktig anger er dessuten ofte avgjørende for om man innvilges prøveløslatelse etter å ha sittet fengslet. Det er derfor viktig å undersøke om folk faktisk klarer å avsløre de som utnytter dette systemet ved å late som om de angre og gjenkjenne de som faktisk angre. Det ble fremsatt en hypotese om at man under normale omstendigheter ikke klarer å skille falsk anger fra ekte anger om kriminelle handlinger.

Hypotesen ble testet med et eksperiment med et 2 x 3 mellomgruppedesign. En kvinne fortalte om to kriminelle handlinger på video. En av disse angret hun oppriktig på, den andre ikke. Halvparten av forsøkspersonene fikk se kvinnen uttrykke sann anger, den andre halvparten fikk se falsk anger etter en kriminell handling. Forsøkspersonene ble videre delt inn i tre grupper. En gruppe ble presentert for videoen med normal lyd. En gruppe ble presentert for videoen med et lydfilter som fjernet det språklige innholdet i det som ble sagt, samtidig som informasjon om prosodi ble bevart. En tredje gruppe fikk lese transkripsjoner av historiene. Forsøkspersoner ble bedt om å vurdere angeren som enten ekte eller tilgjort, samt å vurdere angerens troverdighet og oppriktighet.

Å lese en transkripsjon av videoopptaket var den eneste betingelsen som førte til mer presis løgnavløring enn man ville fått ved ren gjetning. Gjennomsnittlig svarte 69% av forsøkspersonene korrekt i denne betingelsen. Forsøkspersoner som så video med lydfilter traff gjennomsnittlig 43%. Ved normal presentasjon svarte forsøkspersonene rett gjennomsnittlig 50% av gangene.

Alt i alt ble sann anger vurdert som marginalt mer troverdig enn falsk anger. Forsøkspersoner som hadde tilgang på alt annet enn den semantiske informasjonen var mindre flinke til å vurdere angringens oppriktighet enn de som hadde tilgang semantisk informasjon.

Funnene er av betydning fordi det ofte blir tatt for gitt at folk kan skille mellom sann og falsk anger. Dette kan tidvis få store konsekvenser. Resultatene fra denne hovedoppgaven gir grunn til å utvise større grad av forsiktighet i slike vurderinger.

Studien er ikke del av noe forskningsprosjekt, men problemstilling og design ble utarbeidet i nært samarbeid med veileder Geir Overskeid og biveileder Ellen M. Wessel. Alle data ble samlet inn av forfatteren.

Innholdsfortegnelse

AUTENTISK ANGER?.....	ii
Sammendrag.....	iv
Innholdsfortegnelse.....	vii
Oversikt over figurer.....	ix
1 Innledning.....	1
1.1 Betydningen av å angre.....	1
1.2 Betydningen av å bli trodd.....	3
1.3 Anger og prøveløslatelse.....	4
1.4 Anger og straffeutmåling.....	5
1.5 Avsløring av løgn.....	7
1.6 Hva betyr mest - hva man sier eller hvordan man sier det?.....	8
1.6.1 Semantikk og prosodi.....	9
1.7 Problemstilling.....	11
2 Metode.....	12
2.1 Materiale.....	13
2.2 Vurdering av materiale	14
2.3 Forsøkspersoner.....	15
2.4 Design.....	15
2.4.1 Uavhengige variabler.....	15
2.4.2 Avhengige variabler.....	16
2.5 Prosedyre.....	16

---

3 Resultater.....	17
3.1 Treffsikkerhet.....	17
3.2 Skalert vurdering av angerens troverdighet og oppriktighet.....	19
3.2.1 Angerens troverdighet.....	19
3.2.2 Angerens oppriktighet.....	20
4 Diskusjon.....	22
4.1 Hva betyr det at treffsikkerhet er på sjansenivå?.....	23
4.2 Hvor generaliserbare er funnene?.....	23
4.3 Effekten av presentasjonsform.....	24
4.4 Oppriktighet og troverdighet.....	26
4.5 Hvilke implikasjoner har dette for dagens rettspraksis?.....	27
4.5.1 Implikasjoner for vurdering av prøveløslatelse.....	27
4.5.2 Implikasjoner for straffeutmåling	28
4.6 Avslutning.....	29
Litteraturliste.....	30
Vedlegg.....	35
Transkripsjoner.....	35
Transkripsjon av sann angrehistorie.....	35
Transkripsjon av falsk angrehistorie.....	35
Resultater fra vurderinger av historiene.....	36

Oversikt over figurer

Figur 1: Prosent korrekt vurdert ekte anger og falsk anger, i de ulike presentasjonsformene.....	18
Figur 2: Treffsikkerhet uavhengig av presentasjonsform. Prosentandelene som gjorde korrekt vurdering av angringens autenticitet totalt.....	19
Figur 3: Troverdighetsvurdering. Gjennomsnittlig vurdering av angringens troverdighet, på en skala fra 1-7, i de tre presentasjonsformene.....	20
Figur 4: Oppriktighetsvurdering. Gjennomsnittlig vurdering av angringens oppriktighet, på en skala fra 1-7, i de tre presentasjonsformene.....	22

Oversikt over tabeller

Tabell 1: Eksperimentets design.....	13
Tabell 2: Vurderinger av forskjeller mellom de to historiene.....	38
Tabell 3: Vurderinger av forskjeller mellom historiene avhengig av presentasjonsform.	39

1 Innledning

"When I think of the person that I thought was Bill Clinton, I think he had genuine remorse. When I think of the person I now see is 100 percent politician, I think he's sorry he got caught."

- Monica Lewinsky (Kurtz, 1999)

Fra tid til annen gjør de fleste av oss noe galt. En måte å forsøke å gjøre det godt igjen er å uttrykke anger for det man gjorde. Hva som skjer videre kan stå og falle på om angeren blir trodd eller ikke. Dette problemet er særlig relevant i i rettslige sammenhenger. I land som USA, Canada og Australia sier loven at dersom man blir dømt for straffbare forhold i en rettssak, skal det tillegges vekt om man angrer eller ikke (Proeve, Smith & Niblo, 1999). Dersom dødsstraff vurderes kan spørsmålet om anger er ekte eller ikke bli et spørsmål om liv eller død (Sundby, 1998). I mange land blir dessuten spørsmål om prøveløslatelse avgjort av en kommisjon som intervjuer fangen. Hvor oppriktig kommisjonen oppfatter fangens anger kan bety mye for om han løslates eller ikke (Weisman, 2004).

Det er gjort en del forskning for å kartlegge om, og i tilfelle når, man kan avsløre løgn (se Bond & DePaulo, 2006). Jevnt over tyder litteraturen på at folk under normale omstendigheter er dårlige løgnavslørere, men treffsikkerheten avhenger av ulike faktorer som hva det lyves om, hvordan situasjonen er og hvordan løgnen presenteres (se Bond & DePaulo, 2006).

Ettersom vurderinger av angers genuinitet kan få så store konsekvenser er det foruroligende at det i den vitenskapelige litteraturen ikke finnes noen studier der man undersøker om folk klarer å skille mellom ekte og falsk anger. Denne oppgaven er et forsøk på å rette på dette. Den beskriver et eksperiment der forsøkspersoner vurderer en kvinne som har begått to kriminelle handlinger. Hun hevder å angre på begge, men i det ene tilfellet er hennes anger falsk.

1.1 Betydningen av å angre

Anger kan defineres som "the negative feeling resulting from the violation of one's moral standards" (ten Brinke, MacDonald, Porter, & O'Connor, 2012). Ettersom vi ikke har direkte

tilgang til andres følelser må alle vurderinger av om uttrykk for anger er ekte eller fabrikkert gjøres på bakgrunn av den angrendes atferd. Dette inkluderer vurderinger i rettslige sammenhenger (Proeve & Tudor, 2010). Om vurderingen er gal eller riktig kan som jeg snart skal vise få store konsekvenser.

I mange stater i USA er det slik at en jury skal komme frem til om den tiltalte i særlig alvorlige straffesaker skal dømmes til dødsstraff eller til livstid i fengsel (Sundby, 1998). I en studie ble 78 intervjuer av jurymedlemmer fra slike saker analysert for å undersøke hva de vektla i sine beslutninger (Sundby, 1998). Anger sto frem som en av de viktigste faktorene, minst ett jurymedlem i 13 av de 19 sakene oppga at de ville spart den tiltaltes liv dersom han hadde vist tegn til anger.

Om en av de tiltalte fortalte et jurymedlem: "We would have liked to have spoken to him because he showed so little emotion and so little remorse. We just wanted to kind of figure out, *are you human?*". En annen sa: "I know that for some of the women, if he would have been repentant, they would never have been able to give death." Å ikke angre sine synder kan være livsfarlig.

Et av jurymedlemmene sa følgende om en annen drapsmann: "Sometimes he found it difficult to speak, he was so remorseful". Denne mannen hadde erkjent at han uprovosert drepte en bekjent, etter at han hadde blitt tatt på fersk gjerning i å voldta vennens kjæreste. Det var i utgangspunktet delte meninger i juryen om hvilken straff mannen skulle få. Til slutt var det hans sterke uttrykk for anger som ble tungen på vektskålen (Sundby, 1998). Juryen stemte enstemmig for livstidsstraff, altså sparte han livet gjennom sitt uttrykk for anger.

I mange lands rettsvesen blir anger regnet som en formildende omstendighet (Proeve et. al., 1999). I Norge er det i følge straffeloven (1902) ikke formildende å vise ekte anger, men i praksis tyder uttalelser fra dommere som siteres i media på at det tas med i vurderingen av straffeutmåling.

I en rettssak fra Gudbrandsdalen ble en mann ble dømt for å ha distribuert barnepornografi av groveste sort (Brandt, 2002). Lokalavisen Gudbrandsdølen Dagningen skriver at retten blant de formildende omstendigheter fant at han hadde "gitt uttrykk for anger". Anger var i følge Verdens Gang også et av punktene på listen over formildende omstendigheter i en sak der en gutt ble tatt for å ha drevet med ulovlig fildeling: "Domstolen har også lagt vekt på at den nå 17 år gamle gutten viser oppriktig anger" (Aass, 2007).

Og også her til lands oppfattes *fravær* av anger så negativt at det virker skjerpene på

dommen. For eksempel vurderte dommerne det som skjerpene at den tiltalte overhodet ikke viser anger for å ha utøvet vold mot en fengselsbetjent (Hagen, 2012).

Det er altså ikke bare handlingene man har begått, men også hvordan man forholder seg til dem senere, som vektlegges når straff skal utmåles. Disse sakene viser at dersom det vurderes at tiltalte gir uttrykk for oppriktig anger kan dette få stor betydning for den tiltalte.

1.2 Betydningen av å bli trodd

"Oppriktig" er et nøkkelord i denne sammenhengen. Et av jurymedlemmene i studien til Sundby fortalte: "He said he deserved to die, but it came across as fake; we got the impression he was trying to use reverse psychology on us." (Sundby, 1998). Den tiltalte ble dømt til døden. Det holdt ikke å si beklage, man må si det som om man mener det.

Hvorvidt angring i retten blir trodd eller ikke spiller inn også her til lands. For eksempel skrev VG at den hovedtiltalte i Alvdal-saken, der fem personer dømt for seksuell omgang med mindreårige, "erkjente seg delvis skyldig" og at han "ytret anger for et overgrep som ble tatt opp på film" (Tommelstad, 2011b). Men lagmannsretten festet tydeligvis ikke lit til angringens oppriktighet: "- Han har ikke gitt uttrykk for anger eller bekymring for hva hans handlinger kan ha gjort med barna. I stedet er han opptatt av det uføre saken har brakt ham i", heter det i dommen. (Tommelstad, 2011a).

Da forholdt det seg annerledes for en av de andre som sto tiltalt. I motsetning til den nevnte 64-åringen tilsto han det han var tiltalt for. I tillegg legges det blant de formildende omstendighetene vekt på at han "viser tydelige tegn til anger", i følge retten (Tommelstad, 2011a). Eksempelet illustrerer at også i Norge er vurderingen av en angrers oppriktighet vesentlig for den videre rettsprosessen.

Både i hverdagssituasjoner og i retten må vi ta stilling til om anger kommer fra hjertet eller ikke. Men hvordan om dommere og lekfolk klarer å skille den oppriktige angeren fra den tilgjorte vites ikke. Det synes å tas for gitt at alle har en innebygget evne til å skille krokodilletårer fra den ekte varen. Dette er foruroligende ettersom det ikke finnes noe empirisk belegg for at det er slik. Det er heller ikke noen kunnskap om genuint angrende mennesker faktisk oppfattes som troverdige og oppriktige. For alt vi vet kan falske angrere få redusert straff og sannferdige angrere bli mistrodd av dommere eller jurymedlemmer. Dette er et problem en rettsstat bør ta på alvor.

Det finnes holdepunkter for at ektefølt anger skiller seg fra tilgjort anger. Ved å filme en

gruppe der alle fortalte om noe de virkelig angret på og en annen gruppe der deltagerne bare lot som om de angret, fant man subtile forskjeller mellom i de to gruppene (ten Brinke et. al., 2012). De falske angrene nølte mer, hadde et større spenn av følelser og skiftet hurtigere fra en emosjon til en annen. Oppriktige angere derimot svingte sjelden direkte fra positive til negative emosjoner.

Dette er forskjeller man oppdaget etter å ha gått igjennom videoopptak svært nøye i etterhånd (1/30-delssekund av gangen). Verken i norsk eller internasjonal litteratur er det hittil undersøkt om det er mulig å skille ekte anger fra falsk anger i normale mellommenneskelige interaksjoner, hverken i dagliglivet eller i rettslige sammenhenger. Målet med denne hovedoppgaven har vært å undersøke eksperimentelt om dette lar seg gjøre.

Før jeg kommer inn på hvordan dette ble gjort, vil jeg gjennomgå noe av bakgrunns litteraturen som danner bakteppet for denne problemstillingen. Først vil jeg se på vurderinger avangers oppriktighet i de to rettslige situasjonene der dette er mest relevant, nemlig ved straffeutmåling og i forkant av prøveløslatelse. Så tar jeg for meg funn fra de siste tiårenes forskning på avsløring av løgn som er relevante for oppgavens problemstilling.

1.3 Anger og prøveløslatelse

Når prøveløslatelse fra fengsel skal vurderes ligger straffegjennomføringsloven til grunn (2002) for beslutningen. I retningslinjene til straffegjennomføringsloven (2008) heter det blant annet at i "vurderingen inngår domfeltes atferd under straffegjennomføringen, og om han har vist særlig vilje og evne til å endre sin livsførsel. (s. 151)". Den som angreer formidler både at hun påtar seg ansvaret for det som skjedde, at det var galt å gjøre det og at hun har ønsket å handle annerledes i fremtiden (Proeve & Tudor, 2010). Gir man ikke uttrykk for dette er det lite som tyder på endring, samt at faren for nye straffbare handlinger er stor (Ruback & Hopper, 1986). Begrunnelsen for å nekte masseorderen Charles Manson prøveløslatelse i 2002 var for eksempel at: "He has expressed no remorse or empathy for any of the victims". (Kent, 2012). Forventningen om at anger predikerer lovlydighet har også eksperimentell støtte. I en studie fant man at forsøkspersoner vurderte sannsynligheten for at en person som var dømt for grove overgrep skulle begå nye lovbrudd var lavere dersom han uttrykte anger enn dersom han ikke gjorde det (Pipes & Alessi, 1999).

For å vurdere om prøveløslatelse skal innvilges eller ikke er det i mange land vanlig å intervju fangen (Proeve, et. al., 1999). I slike intervjuer blir blant annet graden av anger

vurdert (Weisman, 2004). En studie så på hvor godt egnet disse intervjuene er for å vurdere risikoen for nye lovbrudd (Ruback & Hopper, 1986). Intervjuerne anslo sannsynligheten for nye lovbrudd før og etter intervjuet. Før intervjuet hadde de kun tilgang til fangens journal, som inkluderte informasjon om hva slags lovbrudd personen sonet for og oppførselen i løpet av soningstiden. Etter intervjuet hadde de også et inntrykk av om fangen viste anger og vilje til endring. Resultatene viste at vurderingene om hvorvidt de løslatte fangene kom til å begå lovbrudd eller ikke etter løslatelsen ble dårligere etter intervjuet enn de hadde vært på bakgrunn av fengselsjournalen alene.

En annen studie sammenlignet sannsynligheten for å bli innvilget prøveløslatelse for fanger som enten ble klassifisert som psykopater eller ikke-psykopater, basert på Hares Psychopathy Checklist-R, forkortet PCL-R (Porter, ten Brinke & Wilson, 2009). Fanger som skåret over cut off på PCL-R hadde 2,5 ganger så stor sannsynlighet for å få innvilget prøveløslatelse som ikke-psykopatene. Dette virker ved første øyekast påfallende, gitt at man vet at antisosiale trekk er blant de sterkeste prediktorene for tilbakefall (Hanson & Morton-Bourgon, 2005). Sett i lys av at de som skårer høyt på PCL-R også kjennetegnes av patologisk løgnaktighet og manipulasjon, gir det derimot mer mening (Porter, 2007). Personer med høy PCL-R-skåre kjennetegnes i tillegg av fravær av ansvarsfølelse og manglende opplevelse av skyld og anger. At de likefullt oftere slippes ut på prøve gir grunn til ettertanke.

1.4 Anger og straffeutmåling

I intervjuene av jurymedlemmer som skulle ta stilling til dødsstraff eller livstidsdom var angring et stadig tilbakevendende tema (Sundby, 1998). Mange fortalte at tilstedeværelsen eller fraværet av angring spilte en stor rolle når beslutningen skulle tas. Men hva folk i etterhånd hevder de ble påvirket av og hva som faktisk påvirket dem, er ikke nødvendigvis det samme. Ofte er det helt andre faktorer som påvirker våre valg enn de vi selv tror er styrende (Bargh & Morsella, 2008; Nisbett & Wilson, 1977). For å styrke troen på at vurderingen av anbefalt straff i straffesaker påvirkes av at den tiltalte gir uttrykk for anger har dette blitt undersøkt eksperimentelt. Litteraturen på dette området er sparsom, men i et typisk eksempel på et slikt eksperiment bes forsøkspersoner lese en tekst der en gjerningsmann har gjort noe kriminelt. Noen får en beskrivelse som sier at gjerningsmannen angrer, andre ikke. Forsøkspersonene vurderer så hvilken straff de synes er passe.

I fire ulike studier som så på effekten av anger i en fiktiv dødsulykke der sjåføren kjørte i ruspåvirket tilstand, fant tre av dem at angring førte til lavere anbefalt straff (Jacobson &

Berger, 1974; Robinson, Smith-Lovin & Tsoudis, 1994; Rumsey, 1976; Taylor, 1992). I studien der man ikke fant noen effekt på anbefalt straff, ble den tiltalte vurdert som mer sensitiv og mer ansvarsfull dersom han sa at han angret. I den alt nevnte studien der risikoen for nye lovbrudd ble vurdert som lavere etter anger ble det også anbefalt lavere straff ved anger enn ved fravær av anger (Pipes & Alessi, 1999).

I en studie der forsøkspersoner skulle ta stilling til hvor stor erstatningssummen burde bli etter en pasientskadeerstatningssak, fant man at i saker der legen uttrykte anger ble det anbefalt en lavere erstatningssum (Bornstein, Rung, & Miller, 2002). I et eksperiment der bakteppet var et seksuelt overgrep fikk gjerningsmannen kortere straff av forsøkspersoner som fikk beskrevet at han viste skam eller anger, sammenlignet med et nøytralt uttrykk (Proeve & Howells, 2006).

Alle forsøkene beskrevet hittil har presentert fravær eller tilstedeværelse av angring skriftlig, i form av vignetter. Filmer av angreere er en sjeldenhet i denne typen forskning, men ett eksperiment har vist forsøkspersoner et videoopptak av en angivelig voldtektsmann som enten angret eller ikke angret (Kleinke, Wallis & Stalder, 1992). Han ble vurdert mer negativt når han ikke angret, men det hadde ingen innvirkning på anbefalt straff. Det kommer ikke frem om fraværet av straffereduksjon var begrunnet i at angeren ikke virket oppriktig nok eller om forsøkspersonene ikke syntes anger burde premieres med redusert straff.

Disse eksperimentene er utført under kontrollerte forhold, der angreerne enten har vært skuespillere eller der man har lest om dem i en tekst. Men det finnes også undersøkelser av forholdet mellom uttrykt anger og straff i det virkelige liv. I en studie ble folk bedt om å fortelle hvordan de reagerte overfor politiet forrige gang de ble tatt i fartskontroll (Day & Ross, 2010). De som rapporterte å ha gitt uttrykk for beklagelse fikk i gjennomsnitt lavere bøter enn de som ikke beklaget, etter å ha kontrollert for andre faktorer som innvirket på botens størrelse.

Proeve og medarbeidere (1999) beskriver tre studier som har forsøkt å måle effekten av uttrykt anger på straffeutmålingen i reelle rettssaker. I alle studiene fant man at tiltalte som uttrykte anger fikk lavere straffer enn tiltalte som ikke gjorde det. To av dem brukte imidlertid en høyst diskutabel definisjon av angring, nemlig at hvorvidt de hadde tilstått eller ikke. At man tilstår betyr ikke nødvendigvis at man angreer.

Resultatene fra disse forsøkene er ikke helt entydige, men samlet sett understøtter de påstanden om at uttrykt anger gir mildere straff. Hvorvidt angring bør være en formildende

omstendighet eller ikke er ikke tema i denne oppgaven. Men så lenge dagens ordning er som den er, er det et empirisk spørsmål av interesse om beslutningstagere klarer å skille den genuint angrende fra kynikeren som bare vil oppnå lavere straff. På bakgrunn av forskningen gjennomgått hittil har skruppelløse kriminelle mye å tjene på å late som om hun angrer, dersom sannsynligheten for å bli oppdaget er lav. Spørsmålet blir da om risikoen for å bli oppdaget er liten nok til at dette er en sjanse det er verdt å ta. Tiår med forskning på løgn og løgnavsløring gir svar på det spørsmålet.

1.5 Avsløring av løgn

Løgn kan defineres som 'a successful or unsuccessful deliberate attempt, without forewarning, to create in another a belief which the communicator considers to be untrue' (Vrij, 2002). Den hittil største oversiktsartikkelen over studier som tar for seg folks evne til å skille sannhet fra løgn sammenfatter resultatene fra hundrevis av studier, der til sammen tusenvis av enkeltpersoner har vurdert titusenvis av andres sanne og falske påstander (se Bond & DePaulo, 2006). Hovedkonklusjonen fra denne meta-analysen er at folk gjennomsnittlig gjør korrekte vurderinger 54% av gangene. Dette er ikke spesielt imponerende med tanke på at man har 50% sjanse for å vurdere rett ved å gjette. De fleste studiene disse tallene er basert på er eksperimenter utført i laboratoriet. Fordelen med slike data er eksperimentell kontroll, og at man kan med sikkerhet fastslå hvorvidt personene som vurderes snakker sant eller lyver.

Det er ikke uten videre gitt at resultater fra laboratoriet kan overføres til hvordan avsløring av løgn foregår i politiavhør, i retten eller lignende situasjoner (Vrij, 2002). I denne oppgaven er det spesielt interessant om løgn om kriminelle handlinger er vanskeligere å avsløre enn hverdagsløgn. Løgn om kriminelle handlinger innebærer nødvendigvis en større risiko. I tillegg kan det tenkes at politifolk, dommere og andre som har mer erfaring med å ta stilling til om andre lyver eller ikke, gjør det bedre enn vanlige forsøkspersoner i løgnavsløring.

Dersom man kun fokuserer på konsekvensene av å bli tatt i å lyve finner man at jo større negative konsekvenser det har å bli avslørt, jo vanskeligere er det å slippe unna med løgn (Vrij, 2002). Ser man på erfarne løgnavsløreres evne til å avsløre løgner som vil få store konsekvenser dersom de avsløres, er bildet annerledes. I en studie tok man for seg politifolks evne til å klassifisere utsagn fra en drapsmann i politiavhør (Vrij, 2001a). Bevis som kom frem senere i saken kunne bekrefte at noen av utsagnene var sanne, andre var løgn.

Deltagernes treffprosent på 65,5% er noe høyere enn sjansenivå, men ikke veldig imponerende.

I annet et eksperiment lot man politietterforskere se på videoopptak av pårørende som ba om publikums hjelp i bortføringsaker (Vrij & Mann, 2001b). I noen av disse sakene hadde den bortførte personen blitt kidnappet av en fremmed. I andre saker viste det seg at det var de etterlatte selv som sto bak ugjerningen. De løy med andre ord i en situasjon der det ville få svært alvorlige konsekvenser å bli tatt. Politietterforskerne avslørte 51% av løgnene.

Sammenfattet tyder dette på at folk som regel er lite flinke til å avsløre det når andre lyver. Fra et rettslig perspektiv er disse resultatene nedslående. I mange rettsaker mangler det tekniske bevis og beslutninger tas på bakgrunn av troverdighet alene. Når evnen til å skille sannhet fra løgn er såpass svak, er det en betydelig fare for at forbrytere slipper unna straff. Det er også en fare for at uskyldige ikke blir trodd. Dette kan også gjelde for anger. Ekte anger kan tolkes som falsk og falsk som ekte. Det er viktig å undersøke empirisk om dette er tilfelle eller ikke.

1.6 Hva betyr mest - hva man sier eller hvordan man sier det?

Paul Ekman hevder i sin bok *Telling Lies* at i tillegg til ansiktsuttrykk vier de fleste av oss mest oppmerksomhet til ordene som blir brukt når vi skal avsløre løgn (Ekman, 1985, s.81). Dette hevder han at er en dårlig strategi, ettersom språket er enkelt å kontrollere for den som lyver. Kun tre sider av boken til Ekman tar for seg hvordan ordbruk kan avsløre løgn, før han konkluderer slik: "No other sources of leakage and deception clues in words have been uncovered as yet by research. I suspect that not many more will be found.". Resten av boken handler om hva han mener man *burde* rette oppmerksomheten mot dersom man vil lykkes i å avsløre løgn. Spesielt trekker han frem at kroppsspråk, tonefall og ansiktsuttrykk ikke lar seg bevisst kontrollere. Alt dette mener Ekman er vanskeligere å kontrollere enn ordene som blir brukt. Dermed er de også langt mer diagnostiske for løgnavsløring.

Oversiktsartikler gir Ekman rett i at noen nonverbale markører gjennomsnittlig forekommer oftere når folk lyver enn når de snakker sant (DePaulo, et. al., 2003). Dette er riktignok svake statistiske sammenhenger, som slett ikke alltid er tilstede når folk lyver. Dessuten er mange av markørene både erfarne løgnavslørere og vanlige folk lener seg på dårlige prediktorer for løgn (Vrij, 2002).

Spør man folk flest svarer majoriteten at de tror enkelte slike nonverbale kjennetegn, som at man flakker med blikket og sitter urolig på stolen, indikerer løgn (Vrij & Semin, 1996). Dette gjelder også politietterforskere, dommere og representanter for påtalemyndighetene

(Strömwall & Granhag, 2003; Mann, Vrij & Bull, 2004). Dette kommer frem i en anekdote som er gjengitt hos Magnussen og Stridbeck (2001). De refererer til en tiltalt som frifinnes på tross av at en rekke indisier tilsa at han var skyldig. Dommeren tuftet frifinnelsen på blant annet hans "ikke-verbale oppførsel var fast og trygg uten unnvikende øynebevegelser av noe slag".

I motsetning til Ekman mener den nederlandske vitnepSYkologen Aldert Vrij at man bør legge større vekt på *hva* som sies enn *hvordan* det sies (Vrij, 2008). Ser man på studier der løgnaktige og sanne budskap presenteres som video uten lyd, video med lyd, som lydopptak eller som transkripsjon fra video, finner man typisk at treffsikkerheten er lavere når man kun får se video uten lyd enn i alle de andre betingelsene. (se Bond og DePaulo, 2006). Blant politietterforskere som enten får se eller høre sanne utsagn og løgner fra vitneavhør gjør de som får høre dem det best i løgnavsløring (Mann, Vrij, Fisher & Robinson, 2008). Andre studier har vist at politietterforskere som i størst grad rapporterer å vektlegge visuelle tegn når de forsøker å avdekke løgn gjør det dårligst (Vrij & Mann, 2001a).

Det kan også tenkes at å bare fokusere på innholdet i et budskap eller bare på hvordan personen ser og høres ut, vil redusere evnen til å se om anger er ekte eller ikke. Det kan være sånn at man behøver tilgang til begge deler for å gjøre en god vurdering. Videoanalyse av nonverbal analyse og verbal innholdsanalyse utført av eksperter kan gi et presisjonsnivå på opp mot 80% (Vrij, Edward, Roberts & Bull, 2000), skjønt dette er ikke hjelpemidler den jevne dommer har tilgjengelig når hun skal vurdere om en tiltalt som angret er sannferdig.

1.6.1 Semantikk og prosodi

Ward (2006) beskriver en drapstiltalt som sendte et brev til retten for å uttrykke sin anger, der han blant annet skriver: "the knowledge that Charlie is forever gone from this plane of existence is made especially painful by the fact that her life literally passed through my hands". Brevet fikk ikke den effekten tiltalte nok hadde håpet på. Dommerens svar lød slik:

You may think that to have been a clever turn of phrase; I find that it is a snide word game describing a foul murder perpetrated by you. It speaks volumes not of remorse or of respect for Ms. Regan, but of a mind so supercilious and full of self that it believes it is permissible to be cute about this crime. It says that you committed these crimes with a depraved mind and malignant heart. (s. 145)

Om den tiltalte faktisk angret eller skrev dette for å få en mildere straff vites ikke. Det er en

fare for at han faktisk angret, men ble mistrodd på grunn av en klønete formulering. Nevropsykologisk forskning viser at voldsdømte kriminelle har lavere kognitive evner enn gjennomsnittet, inkludert dårligere verbale evner (Hanlon, Rubin, Jensen & Daoust, 2010). Det er altså avgjørende å finne ut om falsk og ekte anger kan vurderes på bakgrunn av ordbruk alene, slik dommeren gjorde i dette tilfellet.

Et skriftlig uttrykk for anger er blottet for mange av kjennetegnene som gjerne assosieres med en angrer. Shaver og kollegaer (1987) ba folk sortere 135 emosjoner ut fra hvor like de oppfattet dem. En clusteranalyse plasserte anger i selskap med følelser som skyld og skam, under den mer overordnede emosjonen tristhet. Ettersom anger er så tett assosiert til disse emosjonene vil det nok for mange være slik at at det styrer deres vurderinger av om anger er tilstede eller ikke. En dommer uttalte: "He appeared to be remorseful. The record can show that he was crying as he made it, and for what my evaluation of this is worth, it appeared to me to be genuine." (Ward, 2006). Denne vurderingen synes å være i hovedsak basert på tiltaltes emosjonelle uttrykk, på samme måte som vurderingen til den første dommeren var utelukkende basert på ordbruk.

Den vanligste måten å operasjonalisere skillet mellom verbal informasjon og visuell informasjon har vært å vise video helt uten lyd til én gruppe og lyd uten bilde til en annen gruppe (se f.eks. Mann et. al., 2008). Ved å gjøre det på denne måten har man sluttet at nonverbal informasjon virker forstyrrende på troverdighetsvurderinger hvis man finner en forskjell mellom gruppene (Vrij, 2008).

Et problem med et slikt design er at det ikke skiller mellom hva som blir sagt og hvordan det sies. Hva som blir sagt er semantisk informasjon, informasjon om ordenes betydning og meningsinnhold. Hvordan det sies er prosodisk informasjon. Prosodi handler om hvordan et språklig budskap uttrykkes, i form av blant annet tonefall, trykk, tempo og intonasjon. Prosodi kan formidle mye informasjon uten at meningsinnholdet nødvendigvis oppfattes. For eksempel kan man forstå at naboene krangler gjennom veggen uten å høre nøyaktig hva som blir sagt. Det finnes empirisk støtte for at både semantisk informasjon og prosodisk informasjon kan være av betydning for å avsløre av løgn (Vrij, et. al., 2000). Fortelles en historie eksempelvis i kronologisk rekkefølge og med høyt tonefall er det grunn til å bli mistenksom (Vrij, et. al., 2000).

Ettersom tidligere studier ikke har skilt prosodi og semantikk i verbale utsagn vet man ikke hvilke av disse som er nyttigst for avsløring av løgn. Det kan være meningsinnholdet,

prosodien eller en kombinasjon av disse to. Hvilken av disse presentasjonsformene det er er nyttigst å ha tilgang til i avsløringen av falsk anger er pr. i dag et åpent spørsmål, da ingen tidligere har undersøkt dette empirisk.

1.7 Problemstilling

Vi vet mye om løgn og løgnavsløring. Vi vet også en del om effektene av å angre i en retts sak, og at folk som vurderer prøveløslatelse tillegger angring vekt i intervjuer med fangene. Det vi ikke vet er hvor vanskelig det er å avsløre falsk anger eller å gjenkjenne ektefølt anger. Vi vet heller ikke hvor viktig ordene som brukes når anger uttrykkes er for å avsløre om anger er falsk eller ekte. Denne hovedoppgaven tar sikte på å undersøke hvorvidt det stemmer at vanlige mennesker klarer å skille falsk anger fra ekte anger hos en person som forteller om kriminelle handlinger.

Oppgaven vil belyse dette spørsmålet med et eksperiment. To grupper får se en kvinne som forteller om en kriminell handling hun gir uttrykk for at hun angre på. Begge handlingene er sanne og selvopplevde, men angeren er kun oppriktig i den ene historien. Den andre handlingen angre hun i virkeligheten ikke på, angringen dermed falsk og tilgjort. Dersom man ved hjelp av sunn fornuft kan se forskjell på ektefølt anger og tilgjort anger burde majoriteten av forsøkspersonene gjennomskue den falske angringen. På bakgrunn av hva vi vet om løgnavsløring generelt er det imidlertid ikke åpenbart at folk vil klare å gjøre denne distinksjonen:

- ◆ Hovedhypotese: Man klarer ikke å skille falsk anger fra ekte anger.

Nyere løgnavsløringforskning peker i retning av at de som er mest oppmerksomme på den verbale informasjonen når de forsøker å avsløre løgn gjør det bedre i løgnavsløring, og at visuell informasjon kun er til hinder (Vrij, 2008). Men det finnes også pålitelige ikke-språklige markører, som i hvert fall en del av oss er oppmerksomme på (Ekman, 1985). Å trekke slutninger om hvilken type informasjon som er nyttig ved løgnavsløring vanskeligjøres ved at noen av disse markørene normalt en del av det verbale budskapet, som for eksempel tonefallet (Vrij, 2002). Tidligere publiserte studier av løgnavsløring har vært designet slik at de ikke tillater å trekke slutninger om det er det språklige innholdet eller prosodiske egenskaper ved talen som er nyttigst ved løgnavsløring. Det kan også tenkes at man behøver begge deler, eller at ingen av delene er nok. Å introdusere presentasjonsform som en uavhengig variabel åpner for å undersøke flere muligheter. Blant de mest interessante

er disse:

- ◆ Tilgang på kun språklig innhold bedrer vurderinger av om anger er sann eller falsk.
- ◆ Tilgang på all annen informasjon enn om språklig innhold bedrer vurderinger av om anger er sann eller falsk.
- ◆ Vurderinger av om anger er sann eller falsk er best når man har tilgang informasjon om både ordenes innhold, prosodi og øvrig kroppsspråk.
- ◆ Ingen av presentasjonsformene øker sannsynligheten for å skille falsk og ekte anger.

2 Metode

Etter omfattende leting lyktes det til slutt å finne en person som var villig til å fortelle om to kriminelle handlinger hun selv hadde begått, og gjøre opptak av dette på video. Kvinnen var kjent med formålet med opptakene og samtykket til at de kunne brukes i eksperimentet. En av de kriminelle handlingene forteller hun at hun angrer fælt. Den andre sier hun at hun ikke angrer på i det hele tatt. Kvinnen var kjent med at det var viktig for forsøket at hun var helt ærlig når hun sa at hun angret på den ene hendelsen og ikke den andre, og bekreftet at hun var fullstendig sannferdig rundt dette. Hun er 31 år gammel og etnisk norsk.

Kvinnen har ingen skuespillererfaring og det er ingenting annet som tilsier at hun er flinkere eller dårligere enn gjennomsnittet til å lyve. Hun hadde ingen motiv for å snakke usant om sin anger i form av betaling eller andre incentiver. Hun bekrefter også at der hun angrer, angrer hun angret på selve handlingen, ikke bare konsekvensene av den. I den falske historien forteller hun også at det er selve handlingen hun angret på, ikke konsekvensene, men i denne historien er dette altså løgn. Ved å be henne fortelle om begge handlingene som om hun oppriktig angret på dem begge var det mulig å undersøke hvorvidt forsøkspersonene merket forskjellen.

Vurdering av sann og falsk anger med tilgang til kun meningsinnholdet i budskapet kan gi andre resultater enn en vurdering av anger ved normal presentasjon. Det samme gjelder vurdering av anger uten tilgang til ords betydning. For å teste dette ble det i dette forsøket gjort et skarpt skille mellom presentasjon av meningsinnhold og presentasjon uten meningsinnhold.

De tre presentasjonsformene er video med normal lyd, video med lydfilter og en skriftlig

presentasjon. Noen forsøkspersoner fikk angrehistoriene presentert på video med normal lyd. Av de tre presentasjonsformene ligger denne betingelsen tettes opp mot hvordan vi normalt bedømmer om andre lyver eller ikke. En annen gruppe så den samme videoen, men med et spesielt lydfilter lagt over kvinnens stemme. Lydfilteret gjorde det umulig å forstå *hva* som ble sagt. Samtidig ble prosodisk informasjon, altså informasjon om hvordan det ble sagt, bevart. Den tredje gruppen fikk lese transkripsjoner av videoene. Denne gruppen fikk vite ordenes betydning, men ikke *hvordan* de ble formidlet. Tabell 1 viser strukturen på eksperimentets design.

		Presentasjonsform		
		Video med normal lyd	Video med lydfilter	Transkripsjon
Angerens autenticitet	Sann anger			
	Falsk anger			

Tabell 1: Eksperimentets design

2.1 Materiale

Ved hjelp av et Sony® HDR-HC7E videokamera ble det gjort to videoopptak av en kvinne som forteller om to ulike kriminelle handlinger. Hun gir i videoene uttrykk for at hun angrer på begge handlingene.

Den ene historien handler om at hun stjal en bukse av en venninne i forbindelse med at hun passet huset hennes. Denne handlingen angrer hun virkelig på, noe hun gir uttrykk for i videoen. I den andre historien forteller hun om at hun ble tatt for besittelse og bruk av marihuana. Dette angrer hun i virkeligheten ikke på i det hele tatt, men i videoopptaket lyver hun og gir uttrykk for at hun angrer på at hun røkte marihuana.

Historiene er bygget opp slik at kvinnen først gjenforteller handlingens faktiske forhold, før hun får et spørsmål om dette er noe hun angrer på i dag. I begge tilfeller svarer hun ja, og utdyper hvorfor hun angrer. Videoene er tatt opp rett etter hverandre i samme rom, så både kvinnens utseende og bakgrunnen er den samme i begge filmene. Kvinnen er filmet fra skuldrene og opp i begge filmene. Begge filmene varer nøyaktig 1 minutt og 40 sekunder. Delen der det gjøres rede for anger varer i 35 sekunder i begge filmene.

Kvinnen fortalte begge historiene fritt fra hukommelsen, altså uten manus. De to opptakene som ble brukt var ikke de første for noen av historiene, men ikke for noen av de to historiene ble det gjort mer enn fem opptak. At angeren ikke uttrykkes helt spontant er neppe ulikt fra hvordan anger formidles i retten eller i intervjuer om prøveløslatelse. Både historiene og angeren vil normalt ha blitt repetert flere ganger i politiavhør og i samtaler med advokat før for eksempel dommere og jurymedlemmer får høre om angeren.

Etter opptak ble filmene digitalisert og kopiert over på en PC. Der ble det laget kopier av begge filmene. I kopiene ble det lagt et low pass lydfilter over den normale lyden i programmet Adobe® Premiere Pro. Lydfilteret gjorde det svært vanskelig å oppfatte hva som ble sagt, samtidig som prosodien ble bevart. Det semantiske innholdet fra de to historiene transkribert ordrett. Begge transkripsjonene er i sin helhet vedlagt oppgaven.

Forsøkspersonene leste transkripsjonene på vanlig papir. Videoene ble presentert på et lesebrett av typen Asus® Eee Transformer, med Sony® MDR-ZX300 hodetelefoner. Lesebrettet er 17 x 27 cm stort og filmen dekket hele bildet.

2.2 Vurdering av materiale

Fordi det var en fare for at systematiske forskjeller mellom de to historiene ville kunne påvirke resultatet ble dette undersøkt før eksperimentet ble gjennomført. Historiene ble vist til 30 tilfeldig utvalgte personer på Oslo Sentralstasjon, under de samme betingelsene som i selve eksperimentet. Halvparten fikk se historiene på video med normal lyd og halvparten leste transkripsjonene fra videoene. Dette for å undersøke om det var forskjeller på hvordan historiene ble vurdert når de ble presentert skriftlig sammenlignet med video.

Deltagerne ble bedt om å vurdere historiens troverdighet og handlingens alvorlighet. De ble i tillegg bedt om å vurdere hvor sterkt de syntes angeren kom til uttrykk i de to historiene. Alle vurderinger ble gjort på en syv-punkts skala.

Det var ingen signifikante forskjeller mellom historiene på noen av de målte variablene. Det var heller ingen forskjeller mellom historiene presentert skriftlig sammenlignet med på video. Deskriptive resultater og p-verdier fra disse analysene er å finne i tillegget til oppgaven. Disse resultatene gjør det lite trolig at det finnes systematiske forskjeller mellom historiene langs variabler som potensielt kunne ført til at den falske og ekte angringen ble oppfattet forskjellig. Effekten av lydfilteret ble testet ved å vise videoen til fire personer etter at filteret var lagt på.

Disse rapporterte at de kun klarte å fange opp enkeltord her og der, men ikke hele setninger. Ingen av dem forsto hva kvinnen snakket om, men fikk med seg informasjon om prosodi. Det er derfor grunn til å tro at filteret bevarer prosodiske egenskaper ved det som blir sagt, samtidig som det fjerner innholdet i det som blir sagt.

2.3 Forsøkspersoner

180 forsøkspersoner ble rekruttert fra avgangshallen på Oslo Sentralstasjon over tre dager. Av disse var 89 kvinner, 89 menn og to krysset ikke av for kjønn. Gjennomsnittlig alder var 35 år, med et spenn fra 18-76 år.

Forsøkspersonene ble tilfeldig fordelt til en av seks grupper, slik at det var 30 personer i hver gruppe. Personer som satt alene i ankomsthallen på Oslo Sentralstasjon ble spurt om de hadde tid og lyst til å delta i eksperimentet. Personer med dårlige norskkunnskaper ble ekskludert fra eksperimentet. Det samme ble personer som ga uttrykk for tvil om de hadde tid til å delta. Det ble ikke gitt noen belønning eller annet incentiv for å delta i forsøket.

2.4 Design

Eksperimentet er altså et 2 x 3 mellomgruppedesign, der de uavhengige variablene er angringens autenticitet og presentasjonsform. De avhengige variablene er treffsikkerhet, troverdighet og oppriktighet.

2.4.1 Uavhengige variabler

Angerens autenticitet. Halvparten av deltagerne ble presentert for videoen der kvinnen uttrykker ekte anger, eller leser transkripsjonen av dette opptaket. Den andre halvparten fikk se eller lese historien der kvinnen bare later som om hun angrer. Etersom historiene er vurdert som like på andre relevante mål vil utslag av autenticitet være er den mest sannsynlige årsaksforklaringen dersom det skulle være en forskjell mellom gruppene.

Angerens presentasjonsform. En tredjedel fikk se en video der kvinnen forteller en historie om noe hun sier hun angrer på med normal lyd. En tredjedel fikk se og høre henne på video, men de hørte ikke *hva* som blir sagt. Dette på grunn av lydfilteret som forstyrrer oppfattelsen av innholdet i talen, samtidig som det øvrige lydbildet er bevart. Den siste tredjedelen fikk kun lese transkripsjonen av denne videoen. Ved å dele opp

presentasjonsformen på denne måten kan man trekke slutninger om det er en forskjell på evnen til løgnavsløring om anger med og uten tilgang på språklig innhold.

2.4.2 Avhengige variabler

Treffsikkerhet. Den viktigste avhengige variabelen i eksperimentet er forsøkspersonenes treffsikkerhet. Treffsikkerhet ble undersøkt ved å be forsøkspersonene ta stilling til hvorvidt de fant angringen enten oppriktig eller ikke oppriktig etter å ha sett eller lest historien. Ettersom dette spørsmålet ga 50% sjanse til å gjøre rett vurdering ved å gjette, ville et gjennomsnittlig resultat som er bedre enn det man kunne forventet ved ren gjetning tolkes som at forsøkspersonene klarte å se forskjell på den ekte og den falske angringen. Var resultatene derimot gjennomsnittlig ikke statistisk signifikant forskjellig fra 50% treffsikkerhet, ville dette tolkes som at folk ikke klarte å skille mellom falsk og ekte angring.

Troverdighet og oppriktighet. De to andre avhengige variablene var angringens troverdighet og angringens oppriktighet. Disse ble undersøkt ved å be forsøkspersonene om å vurdere dem langs skalaer fra 1-7. Målene ble inkludert fordi man i tillegg til kategoriske vurderinger kan oppfatte anger som mer eller mindre ektefølt. Slike vurderinger ser ikke på evnen til å avsløre løgn direkte. Kun på bakgrunn av veldig lave eller veldig høye vurderinger kan man slutte at folk vurderer innholdet som sant eller usant. Disse målene sier i stedet noe om hvorvidt graderte vurderinger av falsk angring skiller seg fra graderte vurderinger av sann angring.

2.5 Prosedyre

Forsøkspersoner som takket ja til å være med på forsøket ble fortalt at de skulle få se eller lese om en kvinne som fortalte om noe hun sier at hun angrer på. De ble også fortalt at selve historien som blir fortalt er sann, men at det var opp til dem å vurdere hvorvidt de tror hun virkelig angrer eller ikke. Avhengig av hvilken betingelse forsøkspersonen var i, fikk de enten se historien på et lesebrett med høretelefoner eller lese den på et ark. Deltagerne fikk vite at deltagelse var frivillig og at de kunne trekke seg underveis dersom de ønsket det.

Etter å ha blitt presentert for stimulusmaterialet fikk forsøkspersonene et skjema der de ble bedt om å oppgi kjønn og alder, samt besvare på noen spørsmål. På spørsmålet "*Hvis du måtte velge, ville du sagt at kvinnens anger er oppriktig eller ikke oppriktig?*" ble de bedt om å krysse av for enten "oppriktig" eller "ikke oppriktig". Dette er målet på treffsikkerhet.

I tillegg var to spørsmål skalerte: "*Tror du på henne når hun sier at hun angrer på det hun*

forteller om?" (på en skala fra 1-7, der 1 er i veldig høy grad og 7 er i veldig liten grad) og *"Synes du denne kvinnens anger virker oppriktig?"* (på en skala fra 1-7, der 7 er i veldig stor grad og 1 er i veldig liten grad). Dette er målene på angerens troverdighet og angerens oppriktighet. Etter at de hadde besvart alle spørsmålene fikk de en kort forklaring på hensikten med forsøket før de ble takket for deltagelsen.

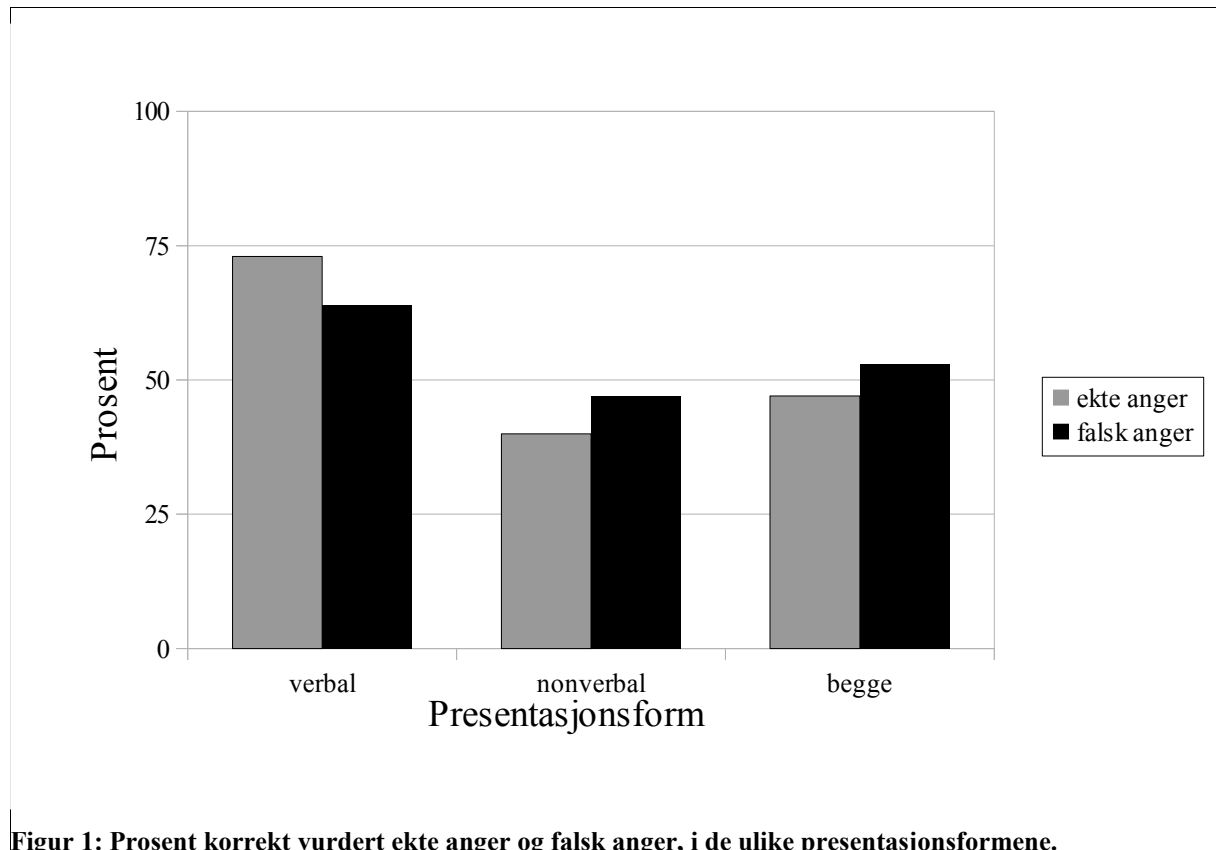
3 Resultater

Ingen av analysene viste noen kjønnseffekter på noen av målene. Resultatene presenteres derfor samlet, på tvers av kjønn.

3.1 Treffsikkerhet

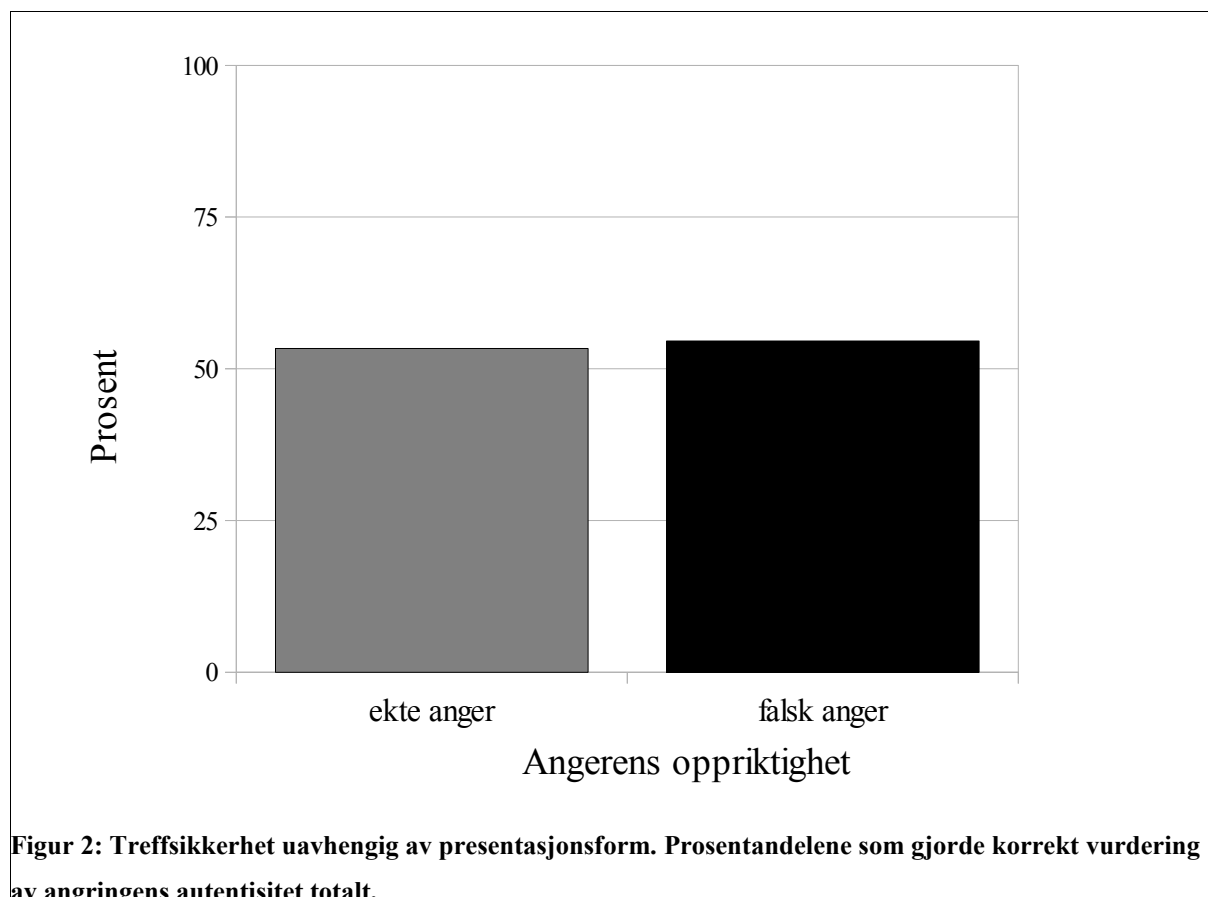
Figur 1 viser treffsikkerhet i form av prosentandelen korrekte svar, avhengig av presentasjonsform, for sann og falsk anger. Treffsikkerheten er bedre ved skriftlig presentasjon enn i de to andre betingelsene. Slår man sammen vurderingene av sann og falsk anger svarte 69% korrekt ved skriftlig presentasjon, mens 43% svarte riktig når de ble presentert for video med lydfilter. Ved presentasjon av video med normal lyd svarte forsøkspersonene riktig nøyaktig 50% av gangene dersom man slår sammen vurderingene for sann og falsk anger.

Man kan gjøre variansanalyse med avhengige mål som er dikotome (Lunney, 1970), men i dette tilfellet var ikke forutsetningen om lik variasjon i gruppene ikke var tilfredsstillt. Dette kom frem etter å ha gjort en Levenes test av homogeniteten gruppenes varians, $F(5,174) = 4,18, p = .001$. Derfor ble det i stedet gjort en Pearson chi-kvadrattest for å undersøke effekten av presentasjonsform og autentisitet på treffsikkerhet. Den viser at ved skriftlig presentasjon skiller vurderingene seg fra det man kunne forventet ut fra rene tilfeldigheter, $\chi^2 = (1, N = 60) = 8.15, p = .004$, Cramér's $V = .37$. Den samme analysen viste at det ikke var forskjeller utover det man kunne forvente fra tilfeldigheter ved presentasjon av video med normal lyd, $\chi^2 = (1, N = 60) = 1.07, p = .30$, Cramér's $V = .13$ eller video med lydfilter $\chi^2 = (1, N = 60) = .000 (1), p = 1.00$, Cramér's $V = .00$.

Figur 1: Prosent korrekt vurdert ekte anger og falsk anger, i de ulike presentasjonsformene.

Antall korrekte vurderinger samlet uavhengig av presentasjonsform, er vist i et søylediagram i figur 2. Figuren viser at marginalt flere enn halvparten gjennomskuer den falske angringen (55%), og omtrent like mange skjønner at den ekte angringen er ekte (53%). Gjennomsnittlig er altså treffsikkerheten 54%. Pearson chi-kvadrattester viser at disse resultatene ikke er signifikant forskjellige fra hva man kunne forventet dersom de hadde kastet kron og mynt, $\chi^2 = (1, N = 180), 1.09, p = .30, \text{Cramér's } V = .08$.

Det var heller ingen signifikant effekt av presentasjonsform, $\chi^2 = (1, N = 180), 1.11, p = .57$, altså ingen større tilbøyelighet til å svare at anringen var falsk eller ekte avhengig av om man ble presentert for skriftlig informasjon, video med lydfilter eller video med normal lyd.

3.2 Skalert vurdering av angerens troverdighet og oppriktighet

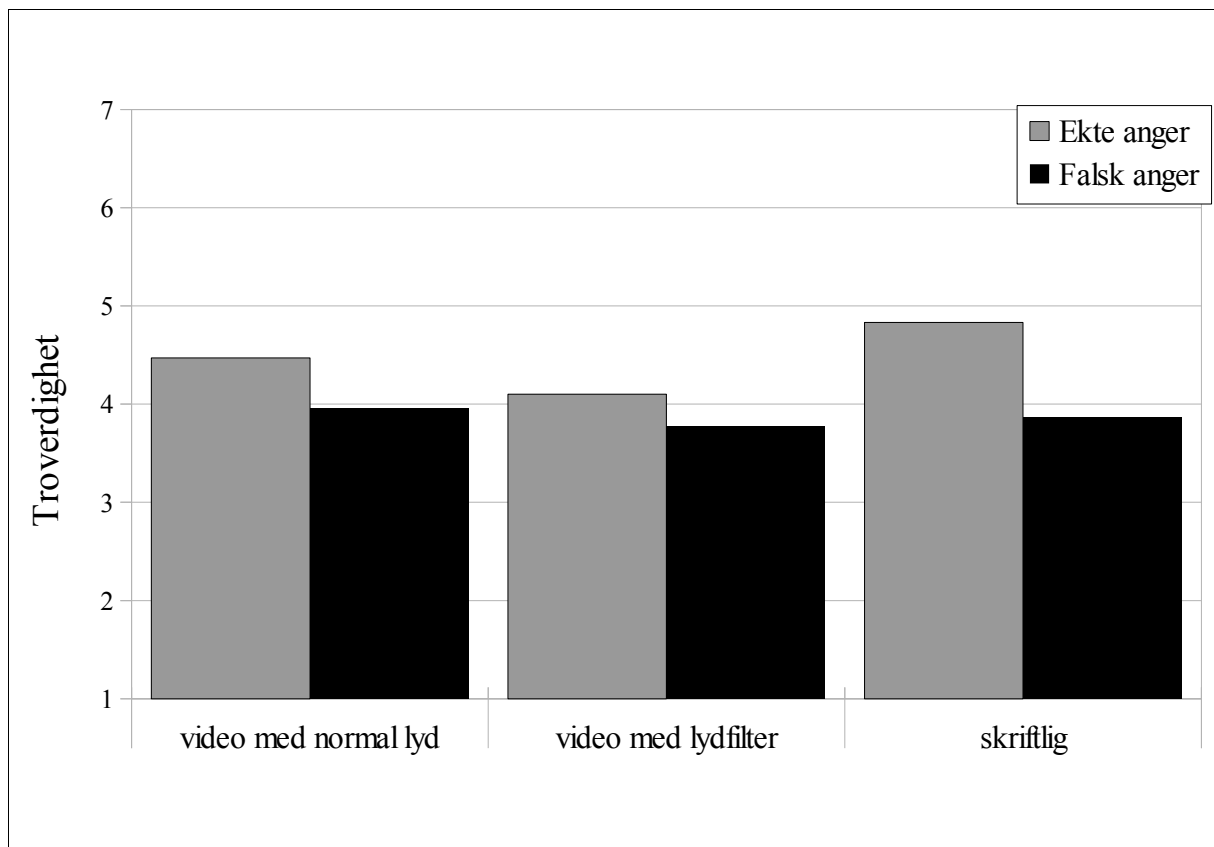
Levenes test for homogenitet viste at kravet om lik variasjon i de ulike gruppene var tilfredsstillt for både angerens troverdighet ($F(5,174) = 1,01, p = .41$) og angerens oppriktighet ($F(5,174) = 1,37, p = .24$). Det ble gjennomført toveis ANOVAer for begge variablene (tohalet).

3.2.1 Angerens troverdighet

Figur 3 viser gjennomsnittlig troverdighetsvurdering for sann og falsk anring på en skala fra 1-7, der 7 er mest troverdig. Søylene er gruppert etter presentasjonsform, med betingelsen kun verbal presentasjon lengst til venstre, kun nonverbal presentasjon i midten og både verbal og nonverbal presentasjon til høyre. Det ble gjort toveis ANOVA-tester av resultatene (tohalet).

Disse viser en effekt av angringens autenticitet på troverdighetsvurderingene i alle tre betingelsene, $F(1,174)=4.4$, $p=0.04$, $\eta^2=.03$. Det var ingen effekt av presentasjonsform, $F(2,174)$, $p=0.28$, $\eta^2=.02$ og heller ingen interaksjon mellom autenticitet og presentasjonsform på vurderingen av troverdighet, $F(2,174)$, $p=0.42$, $\eta^2=.01$.

Vurderingene går i samme retning i alle de tre presentasjonsformene, med noe høyere troverdighetsvurderinger av sann angring enn falsk angring i alle presentasjonsformene. En enveis-ANOVA for de ulike presentasjonsformene viste signifikant høyere troverdighetsvurderinger av den sanne angeren ved skriftlige presentasjonen, $F(1,58)=6.17$, $p=0.02$, $\eta^2=.10$, sammenlignet med de to andre presentasjonsformene, $F(1,58)$, $p=0.59$ og $F(1,58)$, $p=0.46$. Denne forskjellen var ikke predikert, så selv om den samsvarer med resultatene av presentasjonsformenes effekt på treffsikkerhet bør den ikke tillegges for stor vekt.

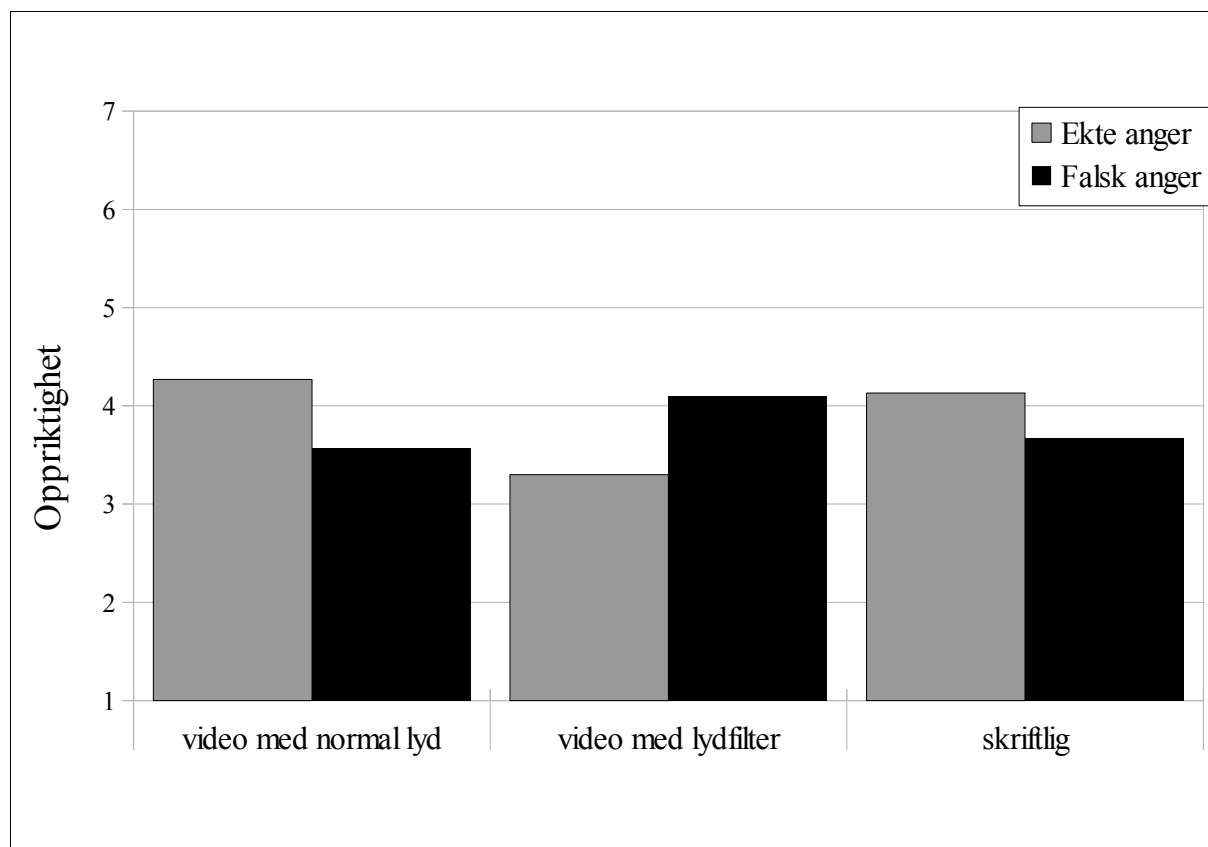
Figur 3: Troverdighetsvurdering. Gjennomsnittlig vurdering av angringens troverdighet, på en skala fra 1-7, i de tre presentasjonsformene.

3.2.2 Angerens oppriktighet

Figur 4 viser den gjennomsnittlige vurderingen av angringens oppriktighet for den ekte og falske angringshistorien i de forskjellige presentasjonsformene. Også her går skalaen fra 1-7 der 7 er mest oppriktig, og de ulike presentasjonsformene er gruppert sammen. Det ble gjort toveis ANOVA-analyser (tohalet). Disse viste ingen signifikant hovedeffekt av angerens autenticitet, $F(1,174)$, $p=0.64$, $\eta^2=.001$ og heller ingen signifikant hovedeffekt av presentasjonsform, $F(2,174)$, $p=0.76$, $\eta^2=.003$. Derimot var det en signifikant interaksjonseffekt mellom autenticitet og presentasjonsform, $F(2,174)$, $F=3.14$, $p=0.05$, $\eta^2=.04$. Tukey-tester viste ingen signifikante forskjeller mellom gruppene, og ettersom det ikke var fremsatt noen konkret hypotese om forskjeller mellom betingelsene ble det ikke gjort noen ytterligere tester.

Presentert for kun det skriftlige innholdet i angringen virker den oppriktige angringen mer oppriktig enn den falske. Det samme gjelder når man får presentert video med normal lyd. Dersom man derimot fjerner det semantiske innholdet og får presentert video med lydfilter, går vurderingene i motsatt retning. Sann angring blir oppfattet som mindre oppriktig enn falsk angring. Presentert for angring med lydfilter som fjerner semantisk innhold blir den falske angringen vurdert som nesten like oppriktig som den ekte angringen vurderes når den presenteres skriftlig. Presentert med lydfilter vurderes den ekte angringen som *mindre* troverdig enn den falske angringen presentert skriftlig.

Figur 4: Oppriktighetsvurdering. Gjennomsnittlig vurdering av angringens oppriktighet, på en skala fra 1-7, i de tre presentasjonsformene.

4 Diskusjon

Funn fra dette eksperimentet indikerer at man under bestemte betingelser kan gjøre noe treffsikre vurderinger av sann og falsk angring. Gruppen med tilgang til kun skriftlig informasjon klarte å skille falsk fra sann anger oftere enn hva man kunne forventet ut fra ren gjetning. Denne treffsikkerheten fikk man etter å ha blitt presentert for videoer, hverken med lydfilter eller med normal lyd.

Under normale omstendigheter klarer ikke folk å skille falsk anger fra ektefølt anger. Som det kommer frem av figur 1 var resultatet fra gruppen som så normal video 50% gjennomsnittlig treffsikkerhet. Dette er nøyaktig hva man ville forventet dersom man slo kron og mynt i stedet for å gjøre en egen vurdering.

Eksperimentets design tillater å trekke årsaksslutninger om hva ved det verbalt budskapet som gir den økte treffsikkerheten som kommer frem i gruppen som leste transkripsjoner av angeren. Der andre eksperimenter har blandet sammen prosodi og semantisk innhold ved verbal presentasjon gjør dette forsøket et skarpt skille mellom ordenes semantikk og prosodi.

Funnene tyder på at det var det språklige innholdet i talen som gjør folk i bedre stand til å korrekt klassifisere sann og falsk anger.

Ser man bort fra hvordan angringen blir presentert klarer forsøkspersonene ikke å skille falsk anger fra ekte anger oftere enn hva man kunne forventet ut fra ren gjetning. Samlet sett var vurderingene ikke statistisk signifikant forskjellig fra ren gjetning. En gjennomsnittlig treffsikkerhet på 54% er på linje med det man ofte finner i studier som undersøker folks evne til å avsløre løgn.

De skalerte målene, der angringens troverdighet og oppriktighet ble vurdert, er ikke egnet for å trekke slutninger om avsløring av løgn direkte. Disse vurderingene sier mer om hvordan angringen ble oppfattet når det er en mulighet for at den ikke er oppriktig. Interessant nok ble den oppriktige angringen samlet sett vurdert som noe mer troverdig enn den falske, uavhengig av presentasjonsform. Dette er riktignok bare så vidt signifikant og effektstørrelsen er minimal, så det er usikkert hvor mye det kan vektlegges.

Vurderingen av hvor oppriktig angringen er, skilte seg fra hvor troverdig den er. Ved vurdering av oppriktighet oppsto en interaksjonseffekt mellom presentasjonsform og angerens autentisitet. Betingelsen med lydfilter påvirket vurderingen av oppriktighet på en helt annen måte enn de to andre betingelsene. Som det kommer frem av figur 4 vurderes oppriktig angring ved presentasjon av video med lydfilter som mindre oppriktig enn falsk angring. Vurderingene av angringens oppriktighet går med andre ord i stikk motsatt retning av hva kvinnen på videoen faktisk føler. Slik var det ikke ved normal og skriftlig presentasjon, hvor hun ble oppfattet som mer oppriktig når hun var oppriktig enn når hun ikke er det.

4.1 Hva betyr det at treffsikkerhet er på sjansenivå?

Dersom man tolker resultatene som at det er 50% sjanse for å bli avslørt når man bare later som om man angrer, vil kanskje noen si at det er en drøy påstand at man ikke klarer å avsløre falsk angring. Dette er imidlertid ikke en rimelig tolkning av resultatene.

For det første er det viktig å huske på at forsøkspersonene i dette eksperimentet ble gjort oppmerksom på at det var en mulighet for at angeren ikke var ektefølt på forhånd, samt da de skulle svare på spørsmålene. Muligheten for løgn ble gjort fremtredende på en helt annen måte enn hva tilfellet ville vært i normal sosial interaksjon. Hadde ikke forsøkspersonene vært forberedt på at det var en mulighet for at angringen ikke var oppriktig er det tvilsomt at tanken på at den ikke var det ville streifet dem, ettersom det normale er en tendens til å tro på det folk

sier (se Bond & DePaulo, 2006). Aktører i en straffesak er antagelig noe mer forberedt på at løgn kan forekomme i en kriminalsak en ellers (Vrij, 2002). Men i eksperimenter der erfarne løgnavlørere er forsøkspersoner finner man at de ikke mer treffsikre enn folk flest. De har en slagside i motsatt retning av folk flest, ved at de ofte antar at folk lyver (Vrij, 2002). Dette gjør dem ikke mer presise, bare upresise på en annen måte enn andre.

Den viktigste grunnen til at man ikke kan tolke disse resultatene som at det er 50% sjanse for å bli tatt i å late som om man angrer, er at forsøkspersonene kun hadde to alternativer da de skulle ta stilling til om de trodde på henne eller ikke. Gitt to alternativer er en treffprosent på 50% det samme resultatet man ville fått ved ren gjetning. En treffprosent på 50% ved et slikt oppsett betyr ikke at sannsynligheten for å bli avslørt når man lyver er 50/50, men at folk benytter seg av like en like raffinert metode for å avsløre løgn som om de rakk en finger i luften og sa at vind fra nord eller øst betyr at hun lyver.

4.2 Hvor generaliserbare er funnene?

Folk klarte altså ikke å avsløre falsk angring under normale omstendigheter i dette eksperimentet. For å kunne slutte noe om hvordan anger vurderes i straffesaker og i høringer om prøveløslatelse fra dette må først noen spørsmål besvares.

For det første, hvordan kan vi være sikre på at kvinnens angrer virkelig er ekte i den ene videoen? Svaret på dette må være at hundre prosent sikre kan vi ikke være. Vi kan aldri med sikkerhet kan vite nøyaktig hva en annen person føler og tenker. Dette er nettopp en av årsakene til at det er så vanskelig å vite om noen snakker sant eller ikke i utgangspunktet. I studiene til Ekman blir emosjoner fremkalt ved å vise ekle bilder (Ekman & Freisen, 1974). I dette eksperimentet ble anger induisert ved å be kvinnen forestille seg episoden hun fortalte at hun virkelig angret på, for så å fortelle om den.

Det ble understreket at det var viktig at hun angret på selve handlingen, ikke konsekvensene av handlingen og at angeren var sterk. Dette er realistisk i forhold til hvordan anger normalt oppleves, og også den eneste måten jeg klarer å se for meg at man kan fremkalle ekte anger i en eksperimentell setting. Videre må det føyes til at kvinnen i videoen ikke hadde noe å tjene på å fortelle historien hun angret på, hverken i form av penger eller noe annet. Tvert i mot skulle det et visst mot til for å la seg filme mens hun fortalte om noe hun selv oppfattet som klanderverdig.

Det kan også tenkes at konsekvensene av å bli tatt i løgn var så små for kvinnen at kjennetegn

på løgn aldri kom til uttrykk. I følge Ekman (1985) fordrer tilstedeværelsen av markører for løgn en viss emosjonell aktivering. Men det er ikke åpenbart at konsekvensene av å bli tatt i løgn i dette eksperimentet er mindre enn i studien til ten Brinke og kolleger (2012), som altså fant forskjeller på ekte og falsk anger hos angreere som ble filmet.

Denne studien gjaldt anger knyttet til nokså lite alvorlig kriminalitet. Det er interessant at dette ga såpass klare funn. Dette gjør det aktuelt å følge opp denne undersøkelsen med studier av hvordan mer alvorlig kriminalitet vurderes, med et tilsvarende design.

4.3 Effekten av presentasjonsform

I *Telling Lies* (1985, s. 81) skriver Paul Ekman: "It is not a simple matter to catch lies. One problem is the barrage of information. There is too much to consider at once." Å legge vekt på ordene som brukes mener han er en dårlig idé, ettersom det er enkelt for løgnere å fabrikke en historie. Derimot hevder han at vi heller bør vektlegge stemmen og kroppen, i tillegg til ansiktsuttrykk som er utenfor viljestyrt kontroll (s.84). Aldert Vrij er av en annen oppfatning, og viser blant annet til at undersøkelser av politietterforskere som lyttet til hva de mistenkte sa var dyktigere løgnavslørere enn de som baserte sine beslutninger på hvordan de sa det (Vrij, 2008).

Det er altså delte meninger om hva man bør legge vekt på for å avsløre løgn, skjønt det må legges til at ingen mener at man skal kun fokusere på én av delene. Ekman erkjenner at ord kan avsløre løgn (1985, s. 85) og Vrij at dersom man vektlegger de rette nonverbale kjennetegnene på løgn kan dette være gode hjelpemidler (2008).

Det var altså ganske åpent hvilken av presentasjonsformene som ville gi best resultat i å skille mellom falsk og ekte anger, om noen av dem ville gjøre det. Det skulle vise seg at å kun ha tilgang til det semantiske innholdet, altså forklaringen i skriftlig form, utgjorde et nyttigere verktøy enn å ha informasjon om nonverbal atferd og informasjon om prosodi. Informasjon om ordbruk var dessuten bedre enn normal presentasjon, hvilket indikerer at annen informasjon enn den semantiske virket støyende ved avsløring av falsk anger og korrekt gjenkjennelse av ekte anger.

Flere studier finner at stemme og semantikk sammen er bedre enn semantikk alene (se Bond & DePaulo, 2006). Det er dermed vanskelig å se at resultatene ville blitt annerledes dersom jeg hadde delt opp verbal og nonverbal atferd på den måten det vanligvis gjøres. Dermed kan man også gå ut ifra at det å spille angrende over telefonen eller i andre situasjoner der kun

stemmen er tilgjengelig, er noe mer risikabelt. Derimot er det enda større risiko for at folk vil slippe unna med krokodilletårer dersom bedømmelsen skal gjøres kun på bakgrunn av visuell informasjon.

Nøyaktig hva ved det språklige innholdet som gjorde det mulig å skille gir ikke resultatene grunnlag for å spekulere i. Å undersøke dette var heller ikke formålet med oppgaven. Andre studier har vist at bestemte egenskaper ved språket, for eksempel antall detaljer man inkluderer, predikerer evnen til å avsløre løgn (Strömwall & Granhag, 2003). I en oppfølging til denne studien ville det vært interessant å undersøkt hva ved det språklige innholdet som øker sjansen for å avsløre falsk anger.

På bakgrunn av dette eksperimentet kan man ikke konkludere at løgnaktige skriftlige uttrykk for anger, som et brev, er spesielt risikabelt. I dette forsøket ble et muntlig uttrykk for anger transkribert fra video. Dersom kvinnen hadde blitt bedt om å uttrykke seg skriftlig er det grunn til å tro at hun ville formulert seg annerledes. En sammenligning av løgnavsløring for uttrykk for anger transkribert fra video sammenlignet med skriftlig uttrykk for anger kunne danne utgangspunkt for en annen oppfølgingsstudie.

Selv om sjansen for å lykkes økte fra ca 50% til omlag 70% ved skriftlig presentasjon er det viktig å nevne at det fortsatt er slik at man bommer på 3 av 10 vurderinger. Det er ikke slik at man med sikkerhet klarer å fastslå hva som er ektefølt og hva som er tilgjort angring ved å lese om den, man blir bare flinkere enn håpløs. En løgndetektor som reliabelt gjennomskuet 7 av 10 løgnere ville neppe blitt godkjent i noen rettssal. Dette er faktisk en lavere treffprosent enn man får med den omstridte polygrafiske løgndektoren, i følge oversiktsartikler (Vrij, 2002). Polygrafen gjør fysiologiske mål av blant annet puls og respirasjon, og på tross av en treffprosent på rundt 80% er det få rettssystemer som godkjenner resultater fra disse løgndektorene som bevismateriale (Vrij, 2002). Man bør derfor gå frem med en viss varsomhet også ved verbal presentasjon av angring når resultatene ligger i underkant av 70%. Evnen til å avsløre løgn i disse situasjonene er langt fra perfekte, selv om de skiller seg positivt fra evnen til å avsløre løgn om angring ved normale omstendigheter.

4.4 Oppriktighet og troverdighet

For undersøke om de to vurderingene av angringens troverdighet og angerens oppriktighet målte det samme eller to ulike ting ble det gjort en bivariat korrelasjonsanalyse. Denne ga en $r = .53$. Dette åpnet for at de to spørsmålene ikke ble oppfattet som synonyme. Dataene ble

derfor analysert hver for seg. Som vi alt har sett tyder analysene på at folk oppfattet det som at man spør etter to forskjellige ting, ettersom resultatene er helt forskjellige. En mulig feilkilde her kan være at noen forsøkspersoner ikke hadde like god tid som de sa de hadde, eller var uoppmerksomme av andre grunner, slik det kan være i alle forsøk. At resultatene viste en hovedeffekt for det ene spørsmålet og en interaksjonseffekt for det andre tyder på at det er vel så sannsynlig at folk la ulik betydning i de to spørsmålene.

Hva er forskjellen på å fremstå som troverdig og som oppriktig? Spørsmålet "Tror du på henne når hun sier at hun angrer?", altså troverdighetsmålet, ber kun om en vurdering av om angeren virker sann eller usann. En indikasjon på at "oppriktighet" har en dimensjon utover dette får man i Kunnskapsforlagets Synonymordbok (Gundersen & Berlufsen, 2008). Blant synonymene til "oppriktig" finner man: *av hele ens hjerte*, *ekte*, *fra dypet av ens hjerte (sjel)*, *fra hjertet*. Dette tyder på at oppriktighet er både sterkere og mer følelsesladet enn troverdighet. I tillegg kommer *sann* og *sannferdig*, som bekrefter at det er overlapp mellom betydningen av de to spørsmålene.

I eksperimentet gjorde folk gode vurderinger når de bare skulle ta stilling til om de trodde på angeren, uavhengig av presentasjonsform (figur 3). Når forsøkspersonene derimot skulle ta stilling til om den var oppriktig ble vurderingene dårligere når forsøkspersonene ikke hadde tilgang til det semantiske innholdet (figur 4). Det er interessant med tanke på intervjuene Sundby (1998) gjorde. Jeg skal ikke ta stilling til hvorvidt mannen som beskrives i innledningen var oppriktig eller ikke. Men det er en kjensgjerning at han hadde drept og voldtatt med kaldt blod. Det er også slik at han unngikk dødsstraff delvis fordi han i motsetning til mange andre drapsmenn viste anger i retten gjennom å gråte så voldsomt at det ikke kom frem noen ord.

Det er grunn til å gjenta at det at angeren ble vurdert som marginalt mer troverdig når den var sann enn når den var falsk ikke betyr at forsøkspersonene avslørte løgnen. Til det var effektstørrelsen alt for liten ($\eta^2=.03$). Det er i det hele tatt tvilsomt hvor mye vekt en såpass liten forskjell i troverdighetsvurdering kan tillegges.

4.5 Hvilke implikasjoner har dette for dagens rettspraksis?

Som beskrevet innledningsvis er det ved vurdering av straffeutmålinger og prøveløslatelse disse resultatene har størst relevans. Spesielt i rettsstater der genuine uttrykk for anger er en lovfestet formildende omstendighet har det store konsekvenser om man blir trodd eller

mistrodd når man gir uttrykk for anger. Jeg vil nå se på hvilke implikasjoner resultatene fra dette eksperimentet har for vurdering av prøveløslatelse og for straffutmåling.

4.5.1 Implikasjoner for vurdering av prøveløslatelse

Vilkårene for å få prøveløslatelse fra fengsel og prosessen som leder frem til en beslutning om prøveløslatelse varierer fra land til land. Men i alle land er man opptatt av å ikke slippe ut fanger man tror det er fare for at begår nye straffbare handlinger. I store meta-analyser der der man ser på hva som predikerer hvorvidt tidligere domfelte begår ny kriminalitet finner man få ingen sammenheng mellom å uttrykke anger og sannsynlighet for nye lovbrudd (Humphreys, 2001; Hanson, 2005). Likevel er tilstedeværelsen av anger noe mange ser etter når de vurderer å innvilge prøveløslatelse (Ruback & Hopper, 1986). En mulig årsak til dette kan være at en person som virkelig angret på forbrytelsen hun har begått fremstår som om hun tar ansvar for det hun har gjort og viser at hun ønsker å handle anderledes i lignende situasjoner i fremtiden (Proeve & Tudor, 2010).

Resultatene fra dette eksperimentet er spesielt bekymringsfulle sett i lys av at fanger med psykopatiske trekk oftere får innvilget prøveløslatelse enn andre fanger (Porter, et. al., 2009). Dette er fanger som sjelden opplever skyldfølelse eller anger, men som er manipulatoriske og har lett for å lyve (Porter, 2007). Resultatene fra denne oppgaven tyder på at de ikke blir oppdaget når de later som om angret. Dette bør tas på det største alvor.

I intervjustudien til Sundby kom det frem at mange av de tiltalte som står tiltalt for den mest alvorlige kriminaliteten, inkludert samtlige av de som fikk dødsstraff, ikke viste noen tegn til at de angret på det de hadde gjort (Sundby, 1998). Dette virket så provoserende på jurymedlemmene at sinne var en vanlig reaksjon. Mange lette etter tegn til anger eller andre følelser. Det er ikke usannsynlig at kyniske personer vet å utnytte seg av dette, ved å gi beslutningstakerne det de vil ha. Folk er villige til å lyve for å oppnå et mål, dersom de tror sjansen for å bli oppdaget er lav (Weiss & Feldman, 2006).

Fanger med psykopatiske trekk slipper oftere ut på prøve enn andre, samtidig som slike trekk er en av de fremste prediktorene for tilbakefall (Porter, et. al., 2009) Denne populasjonen kjennetegnes av patologisk løgn og manipulerende atferd (Porter, 2007). At slike personer kommer med falske løfter om bot og bedring ved å gi uttrykk for anger som er falsk, er ikke usannsynlig. De vet at intervjuerne er på jakt etter angring, de vet hvordan de skal uttrykke overbevisende anger og de har ingen skrupler med å lyve for å oppnå sine mål. At dette ikke

avsløres er meget bekymringsfullt.

4.5.2 Implikasjoner for straffeutmåling

En tiltalt som har tilstått har anledning til å gi uttrykk for at han angre på det han har gjort (Ward, 2006). Dette kan enten skje muntlig eller skriftlig i form av et brev til domstolen. Dette er informasjon som inngår i en helhetsvurdering som dommere og jurymedlemmer i mange land baserer seg på når de skal fastsette straff (Proeve et. al., 1999). Resultatene i dette eksperimentet gir grunn til å stille spørsmålstegn ved antagelsen om at dommere og jurymedlemmer som bestemmer straff er i stand til å vurdere om anger er ektefølt eller ikke. Tidligere studier har vist at representanter for yrkesgrupper med lang erfaring i å bedømme om andre snakker sant støtter seg til nonverbale tegn som ikke predikerer løgn (Vrij, 2008). I mitt eksperimentet ledet det å ha oppmerksomheten vendt vekk fra innholdet i det som ble sagt til de dårligste vurderingene. Dersom man må ta en beslutning tyder resultatene fra dette eksperimentet på at man gjør klokt i å vektlegge innholdet i den angrendes språk mer enn annen informasjon. For å belyse dette ytterligere ville det vært interessant å i et senere eksperiment se på hva ved det språklige innholdet som gir best informasjon om hvordan man skiller falsk fra ekte anger.

Å bli presentert for anger under forhold som likner de man vanligvis tar slike avgjørelser ga i dette eksperimentetsom man normalt blir det ga vurderinger på linje med å kaste kron og mynt. Det er derfor lite som tyder på at man under normale omstendigheter klarer å skille krokodilletårene fra den ekteføyte angeren. Dette gir grunn til å utvise forsiktighet ved beslutninger om den tiltaltes anger er oppriktig eller ikke.

4.6 Avslutning

I denne hovedoppgaven har jeg testet eksperimentelt om man er i stand til å gjenkjenne ektefølt anger og avsløre forsøk på å lyve om anger. Forsøkspersoner fikk presentert en kvinne som hevdet å angre på kriminelle handlinger. Tilgang på utelukkende semantisk innhold var den eneste betingelsen som førte til mer presis løgnavsløring, men heller ikke her var treffsikkerheten imponerende. Forsøkspersoner som hadde tilgang på alt annet enn den semantiske informasjonen var mindre flinke til å vurdere angringens oppriktighet enn de som hadde tilgang semantisk informasjon. Mye tyder på at det er nettopp denne typen informasjon som tillegges mest vekt av fagfolk som til daglig vurderer om folk lyver (Vrij, 2008). Under

normale betingelser klarte verken de som så henne angre på ordentlig eller de som så henne late som om hun angret å kategorisere angringen korrekt. Treffsikkerheten var da på et nivå som tilsa at de like gjerne kunne gjettet.

Kunnskap som dette kan øke sjansen for at vi går varsomt frem før vi trekker bastante konklusjoner om andres følelser. Det finnes indikasjoner på at de fangene som er flinke til å lyve både får prøveløslatelse oftere og begår nye lovbrudd hyppigere enn andre fanger (Porter et. al, 2009). Varsomhet med å stole på egne vurderinger av andres uttrykte følelser kan i ytterste konsekvens redde liv. Til tross for dette synes rettsvesenet i flere land å ha stor tro på at folk kan skille falsk fra ekte anger. Funnene i denne oppgaven svekker grunnlaget for en slik optimisme.

Litteraturliste

- Aass, H. P. (2007). 17-åring dømt som internettpirat. *VG Nett*. Lastet ned fra <http://www.vg.no/teknologi/artikkel.php?artid=177738>
- Bargh, J. A., & Morsella, E. (2008). The unconscious mind. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 73-79.
- Bond, C. F., & DePaulo, B. M. (2006). Accuracy of deception judgments. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 214-234.
- Bornstein, B. H., Rung, L. M., & Miller, M. K. (2002). The effects of defendant remorse on mock juror decisions in a malpractice case. *Behavioral Sciences & the Law*, 20, 393-409.
- Brandt, B. (2002). Rå og brutal barneporno ga fengselsstraff. *Gudbrandsdølen Dagningen*. Lastet ned fra http://arkivgd.ha-nett.no/vis_sak.asp?refnum=6533
- Day, M., & Ross, M. (2010). The value of remorse: How drivers' responses to police predict fines for speeding. *Law and Human Behavior*, 35, 221-234.
- DePaulo, B. M., Lindsay, J. J., Malone, B. E., Muhlenbruck, L., Charlton, K., & Cooper, H. (2003). Cues to deception. *Psychological Bulletin*, 129, 74-118.
- Ekman, P. (1985). *Telling lies: Clues to deceit in the marketplace, politics, and marriage*. New York, NY: Norton.
- Ekman, P. & Freisen, W. V. (1974). Detecting deception from the body or face. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 288-298.
- Gundersen, D. & Berulfsen, B. (2008). *Fremmedord og synonymer, blå ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Hagen, P. E. (2012). Nye alvorlige anklager mot tidligere krigsfange. *Budstikka*. Lastet ned fra <http://www.budstikka.no/nyheter/nye-alvorlige-anklager-mot-tidligere-krigsfange-1.6731704>
- Hanlon, R.E, Rubin, L. H., Jensen, M. & Daoust, S. (2010). Neuropsychological features of
-
- Autentisk anger? Treffsikkerhet ved vurdering av falsk og ekte anger på kriminelle handlinger

- indigent murder defendants and death row inmates in relation to homicidal aspects of their crimes. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 25, 1-13
- Hanson, R. K. & Morton-Bourgon, K. E. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: A meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 1154-1163.
- Humphreys, M. (2001). Will they do it again? Risk assessment & management in criminal justice and psychiatry. *Psychiatric Bulletin*, 25(5), 197-198.
- Jacobson, S. K., & Berger, C. R. (1974). Communication and justice: Defendant attributes and their effects on the severity of his sentence. *Speech Monographs*, 41, 282-286.
- Kent, J. (2012). 77-year-old Charles Manson is up for parole. *The Cleveland Leader*. Hentet fra <http://www.clevelandleader.com/node/18335>
- Kleinke, C. L., Wallis, R., & Stalder, K. (1992). Evaluation of a rapist as a function of expressed intent and remorse. *The Journal of Social Psychology*, 132, 525-537.
- Kurtz, H. (1999). Lewinsky opens up on TV here, abroad. *Washington Post*. Hentet fra <http://www.washingtonpost.com/wps-rv/politics/special/clinton/stories/hoopla030499.htm>
- Kriminalomsorgen (2008). Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven. Lastet ned fra www.kriminalomsorgen.no
- Lunney, G. H. (1970) Usinig analysis of variance with a dichotomous dependent variable: An empirical study. *Journal of Educational Measurement*, 7, 263–269
- Magnussen, S., & Stridbeck, U. (2001). Vurdering av troverdighet: Hva sier forskningen? *Tidsskrift for Strafferett*, 1, 81-97.
- Mann, S., Vrij, A., & Bull, R. (2004). Detecting true lies: Police officers' ability to detect suspects' lies. *Journal of Applied Psychology*, 89, 137-149.
- Mann, S., Vrij, A., Fisher, R. P., & Robinson, M. (2008). See no lies, hear no lies: differences in discrimination accuracy and response bias when watching or listening to police suspect interviews. *Applied Cognitive Psychology*, 22, 1062-1071

- Nisbett, R. E., & Wilson, T. D. (1977). Telling more than we can know: Verbal reports on mental processes. *Psychological Review*, *84*, 231-259.
- Pipes, R. B., & Alessi, M. (1999). Remorse and a previously punished offense in assignment of punishment and estimated likelihood of a repeated offense. *Psychological Reports*, *85*, 246-248.
- Porter, S. (2007). "I'm sorry I did it... but he started it": A comparison of the official and self-reported homicide descriptions of psychopaths and non-psychopaths. *Law and Human Behavior*, *31*, 91-107.
- Porter, S., ten Brinke, L., & Wilson, K. (2009). Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders. *Legal and Criminological Psychology*, *14*, 109-118.
- Proeve, M. J., & Howells, K. (2006). Effects of remorse and shame and criminal justice experience on judgements about a sex offender. *Psychology, Crime & Law*, *12*, 145-161.
- Proeve, M. J., Smith, D., & Mead Niblo, D. (1999). Mitigation without definition: Remorse in the criminal justice system. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, *32*, 16-26.
- Proeve, M. J. & Tudor, S. (2010). *Remorse: Psychological and Jurisprudential perspectives*. Ashgate, Farnham.
- Robinson, D. T., Smith-Lovin, L., & Tsoudis, O. (1994). Heinous crime or unfortunate accident? The effects of remorse on responses to mock criminal confessions. *Social forces*, *73*(1), 175.
- Ruback, R. B., & Hopper, C. H. (1986). Decision making by parole interviewers: The effect of case and interview factors. *Law and Human Behavior*, *10*, 203-214.
- Rumsey, M. C. (1976). Effects of defendant background and remorse on sentencing judgments. *Journal of Applied Social Psychology*, *6*, 64-68.
- Shaver, P., Schwartz, J., Kirson, D., & O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*,

52, 1061-1086.

Straffeloven. *Aldmindelig borgerlig straffelov m. v.* 22. mai 1902 nr 10.

Straffegjennomføringsloven. *Lov om gjennomføring av straff m. v.* 18 mai 2001 nr 21.

Strömwall, L., & Granhag, P. A. (2003). How to detect deception? Arresting the beliefs of police officers, prosecutors and judges. *Psychology, Crime & Law*, 9, 19-36.

Strömwall, L. A. (2003). Affecting the perception of verbal cues to deception. *Applied Cognitive Psychology*, 17, 35-49.

Sundby, S. E. (1998). The capital jury and absolution: The intersection of trial strategy, remorse, and the death penalty. *Cornell Law Review*, 83, 1557-1598.

Taylor, C. (1992). Effects of severity of accident, history of drunk driving, intent, and remorse on judgments of a drunk driver. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, 1641-1655.

ten Brinke, L., MacDonald, S., Porter, S., & O'Connor, B. (2012). Crocodile tears: Facial, verbal and body language behaviours associated with genuine and fabricated remorse. *Law and Human Behavior*, 36, 51-59.

Tommelstad, B. (2011a). Alvdal-moren lo da hun fikk mildere straff ... mens hovedmannen (64) fikk en skjerpet forvaringsdom *VG Nett*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10086858>

Tommelstad, B. (2011b). Hovedtiltalt i Alvdal-saken: - Over 100 filmer er forsvunnet. *VG Nett*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10093145>

Vrij, A. (2002). Telling and detecting lies. I W. H. Brace. (Red.), *Applying Psychology* (179-241). Milton Keynes, England: Open University.

Vrij, A. (2008). Nonverbal dominance versus verbal accuracy in lie detection. *Criminal Justice and Behavior*, 35, 1323-1336

Vrij, A., Edward, K., Roberts, K. P., & Bull, R. (2000). Detecting deceit via analysis of verbal and nonverbal behavior. *Journal of Nonverbal Behavior*, 24, 239-263.

Vrij, A., & Mann, S. (2001a). Telling and detecting lies in a high-stake situation: the case of a

- convicted murderer. *Applied Cognitive Psychology*, 15, 187-203.
- Vrij, A., & Mann, S. (2001b). Who killed my relative? Police officers' ability to detect real-life high-stake lies. *Psychology, Crime & Law*, 7, 119-132.
- Vrij, A., & Semin, G. (1996). Lie experts' beliefs about nonverbal indicators of deception. *Journal of Nonverbal Behavior*, 20, 65-80
- Ward, B. H. (2006). Sentencing without remorse. *Loyola University Chicago Law Journal*, 38, 131-167.
- Weisman, R. (2004). Showing Remorse: Reflections on the gap between expression and attribution in cases of wrongful conviction. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46, 121-138.
- Weiss, B., & Feldman, R. S. (2006). Looking good and lying to do it: Deception as an impression management strategy in job interviews. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, 1070-1086.

Vedlegg

Transkripsjoner

Transkripsjon av sann angrehistorie

- Det var en sommer hvor jeg skulle passe huset til noen, og så holdt jeg på en av dagene jeg var der med å vaske klærne mine, som jeg hadde med. Og så skulle jeg litt senere på dagen ut og kjøre en tur med farmor. Så ble ikke klærne mine tørre til vi skulle avgårde, så jeg hadde ikke noe å ha på meg, så da endte jeg opp med å gå inn på soverommet til hun som jeg passet huset til, og finne en bukse i skapet hennes som jeg tenkte at det gjør jo ikke noe om jeg låner den en dag. I det jeg setter meg inn i bilen til farmor så spjærer hele buksebaken, sånn skikkelig liksom. Jeg blir jo veldig stressa, og lurer på hva jeg skal gjøre - om jeg skal kjøpe en ny bukse, om jeg skulle legge igjen penger... men det jeg endte opp med å gjøre da, det var å ta med buksa hjem til meg selv, kaste den der, og så ikke si noenting om det.

- Mmm. Og da lurer jeg på - er dette noe du angre på i dag?

- Ja, det angre jeg skikkelig på.

- Ja?

- Fordi dette er jo en person som jeg er veldig glad i, og knytta til. Så jeg opplever det som et litt sånn grovt tillitsbrudd da, at jeg har gått inn på hennes soverom, inn i hennes skap, tatt ett av hennes plagg, og så har jeg attpå til ødelagt det uten å si noenting om det. For meg så oppleves det veldig vanskelig. Når jeg treffer henne i dag også så kan jeg kjenne på et litt sånn ubehag, at det ligger der at jeg vet at jeg har gjort det og så har jeg ikke sagt noe om det engang.

Transkripsjon av falsk angrehistorie

- I 95 var jeg på utveksling i USA. Og da var det noen av vennene mine der som var veldig opptatt av at vi skulle røyke pot - eller marihuana, da - en gang sammen, i hvert fall, før jeg dro hjem. Så da var det en morning vi skulle samles og røyke litt. Og så var det inspektøren på skolen som vi gikk på, han kjørte tilfeldigvis forbi, mens jeg og en annen elev gikk rundt et hus. Så da ble han veldig mistenksom på hva dette var for noe, og parkerte litt lengre oppe i gata, og snek seg inn i noen busker, hvor han satt og spionerte på oss. Så, akkurat i det vi

hadde begynt å tenne på jointen så kom han løpende inn og bare "dere må komme på kontoret mitt klokken åtte!". Og så ble det jo selvfølgelig forferdelig masse styr rundt det. Vi ble utvist fra skolen, jeg ble nesten sendt hjem, ja... Det ble mye bråk, da.

- Riktig. Og da lurer jeg på - er dette noe du angrer på i dag?

- Ja. Det angrer jeg faktisk skikkelig på. Det er noe med at vi lever faktisk i et rettssamfunn, vårt samfunn er bygget på at vi skal følge loven, og jeg synes det er vanskelig å tenke på at jeg har brutt loven. Og jeg kjenner det når jeg sitter og snakker med andre om lovbrøyttere, at det er vanskelig å delta i de samtalene, fordi jeg kan faktisk ikke sitte og si noe negativt om folk som har gjort akkurat det samme som jeg har gjort. Så det kjenner jeg på ennå, at jeg synes det er vanskelig.

Resultater fra vurderinger av historiene

Det kunne tenkes at det var forskjeller mellom de to historiene som gjorde at den ene var enklere å klassifisere korrekt enn den andre. For å fjerne faren for dette ble det undersøkt om historiene var like langs relevante variabler. Det ble gjort to enveis-ANOVAer (tohalet) med historie som uavhengig variabel for både den skriftlige versjonen og for videoversjonen. De avhengige variablene er målt langs en 7-punkt skala:

	Transkripsjon			Video		
	Sann anger	Falsk anger	p-verdi	Sann anger	Falsk anger	p- verdi
Handlingens alvorlighet	M=5,3, SD=1,6	M=5,2, SD=1,5	.91	M=5,6, SD=1,8	M=4,7, SD=1,6	.12
Angerens styrke	M=4,5, SD=1,4	M=4,5, SD=1,7	.91	M=4,8, SD=1,8	M=4,2, SD=1,4	.32
Historiens troverdighet	M=4,5, SD=1,9	M=4,3, SD=1,4	.20	M=4,4, SD=1,9	M=4,8, SD=1,4	.55

Tabell 2: Vurderinger av forskjeller mellom de to historiene.

Som tabellene viser var det ingen signifikante forskjeller mellom de to historiene langs noen av de målte variablene.

Det kunne også tenkes at det var forskjeller mellom disse historiene langs disse variablene avhengig av om man leste eller så forklaringene. Dette ble også undersøkt med enveis-ANOVA (tohalet):

	Falsk anger			Sann anger		
	Transkripsjon	Video	p-verdi	Transkripsjon	Video	p-verdi
Handlingens alvorlighet	M: 4,3, SD: 1,4	M: 4,8, SD: 1,4	.30	M: 4,5, SD: 1,9	M: 4,4, SD: 1,9	.89
Angerens styrke	M: 4,5, SD: 1,7	M: 4,2, SD: 1,4	.60	M: 4,5, SD: 1,4	M: 4,8, SD: 1,8	.70
Historiens troverdighet	M:4,7, SD: 1,6	M: 5,2 SD: 1,5	.43	M: 5,3 SD: 1,6	M: 5,6, SD: 1,2	.57

Tabell 3: Vurderinger av forskjeller mellom historiene avhengig av presentasjonsform.

Som tabellene viser var det ingen signifikante forskjeller mellom historiens troverdighet, alvorlighet eller hvor sterkt angeren ble uttrykt avhengig av presentasjonsform.